

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ (ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1912 — ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1914)

Οἱ Τοῦρκοι ἤχθησαν εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης, ἐπειδὴ ἐγίνωσκον, ὅτι ἐπέκειτο ἄλλος ἀγών. Καὶ δὴ ἡ χερσόνησος τοῦ Αἴμου εἶχε μείνει σχετικῶς ἥσυχος, διαρκοῦντος τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ λιθυκοῦ πολέμου, ἀλλὰ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1912 ἤρχισαν ἐκδηλούμενα συμπτώματα τῆς ἐπερχομένης θυέλλης. Αἱματηρὰ ἐπεισόδια συνέβησαν κατὰ τὰ μαυροβουνιωτικὰ σύνορα, ἀναγκάσαντα τὸν Τοῦρκον πρεσβευτὴν νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Κετίγνην. σφαγαὶ συνέβησαν ἐν Μπεράνη τοῦ σαντζακίου Νοβιπαζάρ καὶ ἐν Κοτσάνοις τῆς Μακεδονίας, ἡ δὲ τελευταία αὕτη βιαιοπραγία, ἣς εἶχον προηγηθῆ σφαγαὶ τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀστίβω (Ishtip), προεκάλεσε καθ' ἅπασαν τὴν Βουλγαρίαν ἀξίωσιν περὶ πολέμου. Ἡ δὲ παραχώρησις ποιᾶς τινος διοικητικῆς αὐτονομίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν ὑπῆρξε τραῦμα ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν πόθων τῶν τεσσάρων βαλκανικῶν κρατῶν ἐν τῷ προτεινομένῳ αὐτονόμῳ ἐδάφει. Καὶ ἡ μὲν Σερβία παρεπονείτο, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει τὰ ἐν διαμετακομίσει εὐρισκόμενα πολεμικὰ αὐτῆς ἐφόδια, ἡ δ' Ἑλλάς, ὅτι ἑλληνικὸν σκάφος εἶχεν ὑποστῆ βίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σάμου, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ Βουλγαρία διέβλεπεν ἀπειλὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Θράκη. Μάτην ὁ κόμισ Μπέρχτολδ, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Αὐστροουγγαρίας, ἀπέστειλε τῇ 1 Αὐγούστου ἐγκύκλιον εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις, ἐπικαλούμενος τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τῆς ἐκφράσεως τῆς ἐπιθυμίας, ὅπως εἰς τὴν Τουρκίαν δοθῆ ἡ συμβουλή νὰποδεχθῆ πρόγραμμ' ἀποκεντρωτικόν, τὰ δὲ κράτη τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου παραινέθωσι νὰ μετέρχωνται πολιτείαν μετριοπαθῆ. Ἡ διπλωματία ἦτο ἀνίσχυρος νὰ ματαιώσῃ τὸ κίνημα ἐν ᾧ περιπτώσει τὰ τέσσαρα βαλκανικὰ βασίλεια, λησμονοῦντα τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀντιζηλίας, ἠθελόν ποτε ἐνωθῆ ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Ῥήγα εἶχε τέλος ἐκπληρωθῆ, καὶ εἶχε συγκρο-

τηθῆ βαλκανικὸς σύνδεσμος ἐναντίον τῶν Τούρκων. Καὶ ἀβέβαιον μὲν εἶνε τίς ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τοῦ θαυμασίου τούτου ἔργου, οὗ εἶχε μὲν πειραθῆ τῷ 1891 ὁ Τρικούπης, ἀλλ' ὅπερ μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας ἐθεωρεῖτο ἀπεγνωσμένον ὑπὸ τῶν πολιτευτῶν, ἀλλ' ἀπεδόθη κυρίως εἰς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον. Εὐτυχῶς δὲ τὴν ὥραν ἐκείνην ἕκαστον τῶν τεσσάρων συμμάχων κρατῶν ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἀνδρὸς εὐσταθοῦς, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου αἱ διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν μετὰ τοιαύτης μυστικότητος, ὥστε οὔτε οἱ Τούρκοι οὔτε οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται ὑπόπτεισαν τὰ ἐπερχόμενα γεγονότα. Καὶ δὴ, ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου 1911, ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς, ἐγκρίνοντος τοῦ βασιλέως Γεωργίου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἄλλος Ἕλλην πολιτευτὴς ὁ μετέχων τοῦ ἀρχικοῦ ἀποκρύφου, εἶχεν ἐπιφυλακτικῶς ἀποστείλει εἰς Σοφίαν δι' Ἀγγλοῦ ζῶντος ἐν Βιέννῃ πρότασιν περὶ ἑλληνοβουλγαρικῆς ἀμυντικῆς συμμαχίας ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ ἑτέρου τῶν συμβαλλομένων κρατῶν καὶ χάριν κοινοπραγίας πρὸς ἄμυναν τῶν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ Χριστιανῶν. Συγχρόνως δ' ἰδιωτικαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν βασιλέα Φερδινάνδον καὶ τὸν πρωθυπουργὸν αὐτοῦ Γκέσωφ κατεδείκνυν τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην τῆς τοιαύτης συμφωνίας καὶ ἐξέθετον τὰς μελλούσας δυνατὰς περιπτώσεις αὐτῆς. Ἄλλ' ἐπὶ μῆνας ὅλους ἔνεκα τῆς ἐπιφυλάξεως καὶ τῆς δυσπιστίας τῶν Βουλγάρων ἀνεβάλλετο ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἑλληνικῆς προτάσεως, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου σχέδιον τοῦ Μαυροβουνίου περὶ ἐπιστρατεύσεως ἀπάντων τῶν βαλκανικῶν κρατῶν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ λιθυκοῦ πολέμου εὔρην αὐτὰ ἀπρόθυμα ἢ ἀπαράσκευα.

Καὶ αὐτὸς δ' ὁ ἐν Ῥώμῃ πρέσβυς τῆς Βουλγαρίας Ῥιζῶφ παρώρμησε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1911 τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ νὰ ἐπωφεληθῆ τὸν λιθυκὸν πόλεμον χάριν ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Τουρκίας, πρὶν ἢ αὕτη δυνηθῆ νὰναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν αὐτῆς καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ ἰταλικὸς στόλος θὰ ἠδύνατο νὰ παρακωλύσῃ τὴν μεταφορὰν τουρκικῶν στρατευμάτων διὰ τοῦ Αἰγαίου. Ἔλαβε δὲ ὁδηγίαν νὰ βολιδοσκοπήσῃ τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Σερβίας Μιλοβάνοβιτς ἐν Βελιγραδίῳ, ὅπου ὁ Ῥιζῶφ εἶχε χρηματίσει πρέσβυς καὶ ὅπου ἡ Μαυροβουνία αὐτοῦ σύζυγος εἶχε σχέσεις. Ἡ δὲ βολιδοσκοπήσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἱκανοποιητικὴ, καὶ ἐν μυστικῇ συνδιασκέψει Βουλγάρων διπλωματῶν μετὰ τοῦ Γκέσωφ ἐν Βιέννῃ, ὅπου τότε εὕρισκετο ὁ διάδοχος τοῦ Μαυροβουνίου χάριν ἐπισκέψεως τοῦ

αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, αἱ συνεννοήσεις προέβησαν ἔτι περαιτέρω. Κατὰ πρότασιν δὲ τοῦ Ῥιζῶφ ὁ Γκέσωφ ἐταξίδευσεν μυστικῶς μετὰ τοῦ Μιλοβάνοβιτς διὰ τῆς Σερβίας καὶ συνέζητησε τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Αἱ δὲ διαπραγματεύσεις αὗται ἀπέληξαν εἰς τὴν σερβοβουλγαρικὴν συνθήκην συμμαχίας τὴν συνομολογηθεῖσαν τῇ 29 Φεβρουαρίου 1912 καὶ ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ τῶν δύο βασιλέων. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Πάσιτς, ὅστις εἶχε καταστῆ συμμέτοχος τοῦ μυστικοῦ ὑπὸ τοῦ Ῥιζῶφ, καθώριζε συμφωνίαν περὶ τῆς διανομῆς τοῦ ἐδάφους οὗ προσεδοκᾶτο ἢ ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀπόσπασις. Καὶ εἰς μὲν τὴν Σερβίαν προωρίζετο «ἅπαν τὸ ἔδαφος πρὸς βορρᾶν τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Shar», εἰς δὲ τὴν Βουλγαρίαν «ἅπαντα ἢ χώρα πρὸς νότον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ῥοδόπης καὶ τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος». Καὶ ἐξέφραζε μὲν ἡ Βουλγαρία τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως «τὸ μεταξὺ ἔδαφος» ἀποτελέσῃ «αὐτόνομον Μακεδονίαν», ἀλλ' ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἀπεδεικνύετο, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀνεφάρμοστον, «ἐχαράχθη γραμμὴ ἀπὸ τοῦ σημείου, ἐν ᾧ συνητῶντο τὰ σερβικὰ, τὰ βουλγαρικὰ καὶ τὰ τουρκικὰ σύνορα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐγρὶ Παλάγκας πρὸς τὴν Στροῦγαν κατὰ τὸ βορειότατον ἄκρον τῆς Ἀχρίδος λίμνης, ἀφινομένων εἰς τὴν Βουλγαρίαν τοῦ Κρατόβου, τῶν Βελεσῶν, τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῆς Ἀχρίδος, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου ἡ ὀριστικὴ διάθεσις διαμερισμάτων τινῶν κειμένων κυρίως πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς ταύτης καὶ πρὸς νότον τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Shar», συνισταμένων ἐκ τῶν διαμερισμάτων τοῦ Κουμανόβου, τῶν Σκοπίων, τοῦ Κρουσόβου καὶ τῆς Δίβρης καὶ τοῦ ὑποδιαμερισματος τῆς Στρούγας, «ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν διαιτησίαν τοῦ τσάρου, ἢν ἀμφότεροι οἱ συμβαλλόμενοι συνεφώνουν νὰποδεχθῶσιν ὡς τελικὴν». Ἡ δὲ σερβοβουλγαρικὴ αὕτη συνθήκη συνεπληρώθη ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς συμβάσεως τῆς 29 Ἀπριλίου, συνταχθείσης ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τὸ κύριον θέατρον τοῦ πολέμου δὲν ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ ἐν Θράκῃ, ἀλλ' ἐν Μακεδονίᾳ. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ Βουλγαρία ὑπεχρεοῦτο νὰποστείλῃ ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν εἰς Θράκην καὶ ἑκατὸν χιλιάδας εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μετὰ δὲ δεκαεπτὰ ἡμέρας ὑπεγράφη ἡ ἑλληνοβουλγαρικὴ συνθήκη συμμαχίας ἐν Σοφίᾳ, ὅπου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ Γκέσωφ, ἀνακοινωθείση διὰ τοῦ Μπάουτσερ, ὁ Ἕλλην πρεσβευτὴς Δημήτριος Πανᾶς ἐξουσιοδοτήθη ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου νὰ προβῆ εἰς τακτικὰς διαπραγματεύσεις μεσοῦντος τοῦ Φεβρουαρίου. Ἡ ἑλληνοβουλγαρικὴ συνθήκη ὑπεχρέονεν ἀμφο-

τέρους τοὺς συμβαλλομένους εἰς ἀμοιβαίαν βοήθειαν, ἐν δὲ περιπτώσει προσβολῆς ὑπὸ τῆς Τουρκίας εἰς ἐξασφάλισιν «τῆς εἰρηρικῆς συνυπάρξεως τῶν ἑλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν πληθυσμῶν τῆς Τουρκίας» καὶ εἰς σύμπραξιν χάριν ἐξασφάλισεως τῶν δικαιωμάτων τούτων τῶν ἔθνων. Ἡ δὲ ἰσχὺς τῆς συνθήκης ἔμελλε νὰ εἶνε διειρητική, καὶ, ἂν δὲν κατηγγέλλετο ἐξ μηνῶν πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας, ἔμελλε νὰ θεωρηθῆται ὡς ἀφ' ἑαυτῆς ἀνανεωθείσα. Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ὄφειλε νὰ τηρηθῆ ἀπόκρυφον. Διὰ δὲ παραρτήματος ὠρίζετο, ὅτι ἐν περιπτώσει ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, προερχομένου ἐκ τοῦ ζητήματος τῆς ἀποδοχῆς Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλὴν, ἡ Βουλγαρία ἔμελλεν ἀπλῶς νὰ τηρήσῃ εὐμενῆ οὐδετερότητα. Τὸ δὲ Μαυροβούνιον προέβη εἰς προφορικὰς συμφωνίας «τὸ πρῶτον καθαρῶς ἀμυντικὰς» μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1912 ὠμολογήθη ἐν Ἑλβετία σερβομαυροβουνιωτικὴ συνθήκη, προνοοῦσα «περὶ χωριστῆς στρατιωτικῆς δράσεως», ὅπως «μηδεμία τουρκικὴ πόλις ἢ χωρίον καταληφθῆ κοινῶς ὑπὸ σερβικῶν καὶ μαυροβουνιωτικῶν στρατευμάτων¹.

Ἐπὶ τούτοις δ' οἱ σύμμαχοι κατήρξαντο τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ ἠξίωσαν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ εἰκοστοῦ τρίτου ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου. Ἡ δὲ Πύλη μετὰ μετὰμελον ἀνδρὸς ἐτοιμοθανάτου ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ τὸν περὶ ἐπαρχιακῶν μεταρρυθμίσεων νόμον τοῦ 1886, ὅστις μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου εἶχε μείνει γράμμα νεκρὸν. Ὅτε δὲ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ῥωσία ὡς ἐντολοδόχοι τῶν δυνάμεων ἀνεκοίνωσαν εἰς τὰς βαλκανικὰς αὐλὰς, ὅτι «μετὰ τὸ πέραν τοῦ ἀγῶνος δὲν ἤθελον ἐπιτρέψῃ τροποποιήσιν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστώτος», οἱ κυβερνήται τῶν κρατῶν τοῦ Αἴμου ἀπήντησαν φιλοφρόνως, ὅτι δὲν ἦτο πλέον καιρὸς διπλωματικῆς ἐπεμβάσεως.

Τῇ 25 Σεπτεμβρίου τὸ Μαυροβούνιον, ὅπερ ἦτο τὸ μόνον ἀξιῶσαν ἐπανόρθωσιν τῶν συνόρων, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον, καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἔδειξαν πάραυτα, ὅτι δὲν εἶχον ἐκφυλισθῆ κατὰ τὰ μακρὰ ἔτη τῆς εἰρήνης. Τὴν δ' ὑστεραίαν ὁ βασιλόπαις Πέτρος ἔρριψε τὸν πρῶτον πυροβολισμόν ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ τῶν ἀγῶνων τῶν ἀποτολημηθέντων ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς ὑπὸ

¹ Ἄνωξιμος [T. D. Bouchier = Μπάουτσερ] ἐν τοῖς Καιροῖς (Times) τοῦ Λονδίνου τῆς 4, 5, 6, 11, 13, 16 Ἰουνίου ἔ. ν. τοῦ 1913.

τῶν Τούρκων κατακτήσεως. Πρώτη δ' ἐπιτυχία τῶν Μαυροβουνίων ὑπῆρξεν ἡ παράδοσις τοῦ Detchich, εἰς ἣν ἀμελλητὶ ἠκολούθησεν ἡ ἄλωσις τῆς Ῥογάνης καὶ ἡ παράδοσις τοῦ Τουζι μεθ' ἑξ τουρκικῶν ταγμάτων. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ βόρειος στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βούκοβιτς εἰσῆλασεν εἰς τὸ σαντζάκιον τοῦ Νοβιπαζάρ καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μπιγελόπολι, ἐξαναγκάζων μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Μπεράνης. Καὶ μέχρι μὲν ἐκείνης τῆς ὥρας τὸ Μαυροβούνιον ἐμάχετο μόνον· ἀλλὰ τότε κατήρξαντο τοῦ ἀγῶνος τὰ τρία λοιπὰ κράτη. Καὶ δὴ τῇ 30 Σεπτεμβρίου ἔστειλαν καὶ τὰ τρία ταυτοσήμους διακοινώσεις εἰς τὰς δύο ἐντολοδόχους δυνάμεις καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν. Τὸ βαλκανικὸν τελεσίγραφον ἀπῆται τὴν διοικητικὴν αὐτονομίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὧν τὰ μὲν σύνορα ἔμελλον νὰ ναυαχαραχθῶσιν ἐπὶ ἐθνογραφικῆς βάσεως, οἱ δὲ διοικηταὶ ἔμελλον νὰ εἶνε Ἑλβετοὶ ἢ Βέλγοι, ἐπαρχιακὰς ἐκλογικὰς συνελεύσεις, τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς χωροφυλακῆς, ἐλευθερίαν ἐκπαιδεύσεως, ἐπιχώριον πολιτοφυλακὴν, τὴν ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων, χειριζομένων μὲν ὑπὸ ἴσου ἀριθμοῦ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν συμβούλων, ἐπιτηρουμένων δὲ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, ὡς καὶ τὴν ἄμεσον ἀποστράτευσιν τῆς Τουρκίας. Ἡ δὲ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἣτις ἐπεδείκνυεν ὑψίστην περιφρόνησιν πρὸς τοὺς «μικροὺς γείτονας» αὐτῆς καὶ ἐσάρκαζε τὴν Βουλγαρίαν ὡς «ἀναξίαν λόγου ποσότητα», ἀπήντησε διὰ τῆς ἀνακλήσεως τῶν πρέσβων αὐτῆς ἐκ Βελιγραδίου καὶ Σοφίας, καὶ τῇ 4 Ὀκτωβρίου ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Τὴν δ' ὑστεραίαν ἡ Ἑλλάς ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀφ' οὗ πρότερον ὁ Βενιζέλος τῇ 1 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἶχεν ἀποδεχθῆ τοὺς Κρητὰς βουλευτὰς ἐν τῇ ἑλληνικῇ βουλῇ, ἣτις τὸ ἐξῆς ἔμελλε, καθ' ἃ ἐλέχθη, νὰ εἶνε τὸ μόνον κοινὸν νομοθετικὸν σῶμα τῆς τε Ἑλλάδος καὶ τῆς Κρήτης.

Ἐπειτα δ' ἐπηκολούθησεν ὁ δραματικώτατος τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πολέμων. Οὔτε οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται οὔτε οἱ στρατιωτικοὶ κριτικοὶ εἶχον καθαρὰν ἔννοιαν τῶν παμμεγίστων προόδων τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας, κατὰ τὰ τρία ἢ τέσσαρα τελευταῖα ἔτη. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν μεγάλης τινὸς δυνάμεως ἔκρινε τὸν σερβικὸν καὶ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἐκ τοῦ μέτρου τῶν μαχῶν τῆς Σλιθνίτσης καὶ

τοῦ Δομοκοῦ· ὁ δὲ πρεσβευτὴς ἄλλης τινὸς δυνάμεως ἐδήλου, ὅτι χειμερινὸς πόλεμος ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου ἦτο ἀδύνατος· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπαϊόντων ἐπίστευον εἰς τὸν θρῦλον περὶ τῆς «ἀνικῆτου» Τουρκίας. Ἄλλ' ὀλίγαι ἡμέραι ἤρκεσαν, ὅπως ἅπασαι ἐκεῖναι αἰ γνῶμαι διαφρασηθῶσιν. Ἡ ἐπὶ τὰ πρόσω πορεία ἁπασῶν τῶν στρατειῶν ὑπῆρξε ταχεῖα ἀκολουθία ἀλλεπαλλήλων νικῶν, καὶ ἡ τουρκικὴ δύναμις ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἣτις εἶχεν ἐπὶ μακρότατον χρόνον ὑπάρξει τὸ μορμολύκειον τῆς διπλωματίας, συνετρίβη δίκην οἴκου ἐκ παιγνιοχάρτων κατενώπιον τῆς διδύμου δυνάμεως πατριωτικοῦ ἐνθουσια-

Ἀποψὶς τῆς Μυτιλήνης.

σμοῦ καὶ ὑπερέρας ὀργανώσεως, ἣτις ἤγε τοὺς συμμάχους εἰς θρίαμβον. Καὶ οἱ μὲν Βούλγαροι ἐκυρίευσαν πάραυτα τὸ Μουσταφᾶ πασσᾶ καὶ τῇ 11 Ὀκτωβρίου ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντα ἐκκλησίας, ἃς ὁ στρατάρχης Von der Goltz, ὁ πρῶν ὀργανωτὴς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, εἶχε κηρύξει ἱκανὰς νάντιστῶσιν εἰς πρωσικὴν πολιτορχίαν τριῶν μηνῶν. Οἱ δ' Ἕλληνες, στρατευόμενοι ὑπὸ τὸν διάδοχον, ἔχοντα ἐπιτελάρχην τὸν Παναγιώτην Δαγκλῆν, ἐκυρίευσαν τὴν Ἐλασσόνα, καὶ μετὰ νίκην ἐν Σαρανταπόρῳ τῇ 9 Ὀκτωβρίου τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην, τὰ Γρεβενὰ καὶ τὴν Αἰκατερίνην ἐν τῇ νοτίῳ Μακεδονίᾳ καὶ τὴν Πρέβεζαν, τὰ Πέντε πηγὰδια, τὸ Μέτζοβον καὶ τὴν Χιμάραν ἐν Ἡπείρῳ, ἐν ᾧ ὁ στόλος αὐτῶν κατέλαβεν ἐννέα

νήσους, ἐν αἷς ἡ Χίος καὶ ἡ Λέσβος μετὰ τῆς ἀνθηρᾶς πρωτεύουσας Μυτιλήνης, δύο δὲ ἄλλαι νῆσοι, ἡ Ἰκαρία, ἣτις εἶχε κηρύξει τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς διαρκούντος τοῦ λιβυκοῦ πολέμου, καὶ ἡ Σάμος, ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς τούτοις δ' ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐπήρθη μὲν ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τῆς ἱερᾶς χερσονήσου τοῦ ὄρους Ἄθω, ἡμποδίσθη δὲ ὁ τουρκικὸς στόλος νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρεκωλύθη ἡ διὰ τοῦ Αἰγαίου μεταφορὰ τουρκικῶν στρατιῶν καὶ ἐφοδίων. Ἡ Κρήτη, εἰς ἣν ἀπεστάλη ὡς γενικὸς διοικητὴς ὁ πρῶν πρωθυπουργὸς Δραγούμης, παρέσχεν ἔθελοντάς εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Οἱ δὲ Σέρβοι, ὧν ἡ εἰς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν προχώρησις παρεμποδίσθη κατ' ἀρχὰς κρατερῶς ὑπὸ τῶν ἀποικιῶν Ἀλβανῶν, οὓς οἱ Τούρκοι εἶχον ἐγκαταστήσει ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου, ἐνίκησαν περιφανῶς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἐν τῇ τριήμερῳ μάχῃ τοῦ Κουμανόβου. Ἀλλεπαλλήλως πόλεις περιλάλητοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μεσαιωνικοῦ σερβικοῦ βασιλείου ἐκυριεύθησαν ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὸ προαιώνιον ὄνειρον ἐξεπληρώθη, ὅτε τῇ 13 Ὀκτωβρίου ὁ Σέρβος διάδοχος, παραδόξως ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας,

Παναγιώτης Δαγκλῆς.

εἰσηλθεν εἰς τὰ Σκόπια καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τοῦ σερβικοῦ κράτους, ἐν ἣ τῷ 1346 εἶχε στεφθῆ αυτοκράτωρ ὁ Στέφανος Δουσάν. Ἡ Πριστίνα καὶ ἡ Πρισερῆνη, ἀρχαιότεραι σερβικαὶ πρωτεύουσαι, περιήλθον ὁμοίως καὶ πάλιν εἰς τοὺς Σέρβους. Ἐξ ἐτέρου δὲ οἱ Μαυροβούνιοι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πλάβας καὶ τῆς Γκουσίνιε, τῶν πόλεων αἵτινες εἶχον ἀντιστῆ τῷ 1878, ἐπόρθησαν τὸ Ἰπέκιον, τὴν ἀρχαίαν ἔδραν τοῦ σερβικοῦ πατριαρχείου. Ἡ δὲ πτώσις τοῦ Μοναστηρίου μετ' ἄλλην μάχην ἐκ τοῦ συστάδην συνεπλήρωσε τὸν ἐν Μακεδονίᾳ σερβικὸν θρίαμβον. Ἐν τούτοις δὲ οἱ Βούλγαροι ἐν τῇ φοβερᾷ πενθημέρῳ μάχῃ τοῦ Λουλέ-

Μπουργὰς ἐν Θράκῃ ἐνίκησαν τελείως ἄλλην λιμοκτονοῦσαν καὶ παραλελυμένην τουρκικὴν στρατιάν, ἣτις καὶ ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Τσατάλτζαν (Μετράς). Διήμερος δὲ μάχη εἰς τὰ Γιανιτσὰ παρὰ τὸν Ἄξιόν, συγκροτηθεῖσα τῇ 19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου, ἀπέληξεν εἰς νέαν

Ἡ Α. Μ. ἡ βασίλισσα Ὀλγα.

νίκην τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δὲ 26 Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τοῦ προστάτου τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ μεγάλη αὕτη πόλις παρεδόθη διὰ συνθήκης εἰς τὸν Ἑλληνα διάδοχον, ὅστις οὕτως ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἐπὶ τετρακόσια ὀγδοήκοντα καὶ δύο ἔτη τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, εἰς ἣν ἔσπευσεν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος νὰ συναντηθῇ μετὰ τοῦ νικηφόρου υἱοῦ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ μὲν

βασιλόπαιδες ἐξηκολούθουν συμμετέχοντες τῶν τυχῶν τοῦ πολέμου, ἡ δὲ βασίλισσα Ὀλγα καὶ ἅπασαι αἱ πριγκίπισσαι τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἐπεδαψίλευον, καθ' ἃ καὶ κατόπιν ἐν τῷ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμῳ, μητρικὰς αὐτόχρομα φροντίδας εἰς τοὺς τραυματίας.

Οὕτως ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων οὐδὲν εἶχεν ἐναπομείνει ἐκ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Εὐρώπῃ πλὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Σκόδρας καὶ τῶν Ἰωαννίνων, αἵτινες πόλεις ἀνθίσταντο ἀκόμη εἰς τοὺς Βουλγάρους, Ἑλληνας καὶ Μαυροβουνίους πολιορκητὰς, τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλλιπόλεως καὶ τῆς στενῆς χερσονήσου τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν Μετρῶν μέχρι τοῦ Βοσπόρου. Ἡδη δ' αἱ δυνάμεις εἶχον ἀποφανθῆ, ὅτι τὸ καθεστὼς (status quo) δὲν ὑφίστατο πλέον κατενώπιον τῶν καταπληκτικῶν ἐκείνων νικῶν, ἐπειδὴ ἡ Εὐρώπη ἀνεγνώρισεν, ὅτι, ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ πατάξωσι τοὺς Χριστιανούς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, εἶχον ἀποβάλλει τὸ μόνον αὐτῶν δικαίωμα, τὸ τῆς ἰσχύος, ὅπως ἐπιβάλωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν κακοδιοικησίαν αὐτῶν. «Ὁ χάρτης τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, εἶπε τῇ 27 Ὀκτωβρίου ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς Ἀσκουιθ, μέλλει νὰ μεταπλασθῇ, καὶ . . . οἱ νικηταὶ δὲν πρέπει νὰ ποστερηθῶσι τῶν καρπῶν οὓς ἀπεκόμισαν διὰ πλείστων ὅσων θυσιῶν». Ἄλλ' ἡ Αὐστρία, ἣν ἡ ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων κατάκτησις τοῦ σαντζακίου τοῦ Νοβιπαζάρ ἀπέκλειεν ἀπὸ προχωρήσεως πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ἀντέκρουσε τὴν ἀξίωσιν τῆς Σερβίας περὶ ἀποκτήσεως λιμένος ἐν τῷ Ἀδριατικῷ πελάγει, καὶ παρέστη μετὰ τῆς ἐπισήμου Ἰταλίας ὡς ὑπέρμαχος αὐτονόμου Ἀλβανίας, ἥς ἡ ἀνεξαρτησία ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Ἰσμαῆλ Κεμάλ βέη ἐν Αὐλῶνι καὶ ἀνεγνωρίσθη κατόπιν τῇ 7 Δεκεμβρίου ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν τῶν μεγάλων δυνάμεων ἐν Λονδίῳ.

Ἄλλ' οἱ Σέρβοι εἰσῆλθον εἰς τὸ Δυρράχιον, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου οἱ Βούλγαροι, ἐμποδισθέντες ὑπὸ τῆς χολέρας καὶ τῆς ἐν Τσατάλτζα ἀντιστάσεως νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐκέρδησαν τελικὴν νίκην κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Διδυμοτείχῳ. Τῇ δὲ 20 Νοεμβρίου ὑπεγράφη ἐν Τσατάλτζα ἀνακωχὴ ὑπὸ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν σλαβικῶν κρατῶν, τῆς Ἑλλάδος συνεχισάσης τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀλλὰ τῇ 3 Δεκεμβρίου συνῆλθε συνδιάσκεψις καὶ τῶν πέντε ἐμπολέμων κρατῶν ἐν τῷ κατὰ τὸ Λονδίνον ἀνακτόρῳ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου καὶ συγχρόνως συνέλευσις τῶν πρέσβων τῶν μεγάλων δυνάμεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σιρ Ἐδουάρδου Γκρέϋ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι μετήρχοντο τὸ σύνθημα εἰς αὐτοὺς σύστημα τῶν παρελκύσεων, αἱ δυνάμεις τῆ 4 Ἰανουαρίου 1913 ἀπέστειλαν εἰς τὴν Πύλην διακοίνωσιν, συμβουλευούσαι τὴν εἰς τὰ βαλκανικὰ κράτη παραχώρησιν τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ καλοῦσαι τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὰς δυνάμεις τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Τῆ δὲ 9 Ἰανουαρίου τὸ

Ἐμβερ βέης.

ἐν Κωνσταντινουπόλει μέγα συμβούλιον παρεδέχθη τὴν γνώμην τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως περὶ τῆς ἀνάγκης ὁμολογήσεως εἰρήνης καὶ ἐφάνη πρόθυμον νὰποδεχθῇ τὴν συμβουλὴν τῶν δυνάμεων. Ἄλλ' ἔξωθεν τῶν κυβερνώντων κύκλων ὑπερίσχυσεν ἡ φατρία τῆς ἀντιστάσεως, καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερισχύσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐκρηξίς ἐπαναστάσεως τῆ 10 Ἰανουαρίου. Εἰσηγητὴς δ' αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἐμβερ βέης, ὁ ἥρωας τοῦ 1908, ὅστις εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ τοῦ ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν ἐν τῇ Κυρηναικῇ ἀγῶνος. Καὶ ὁ μὲν μέγας βεζύρης Κιαμήλ πασσᾶς ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, ὁ δὲ γενικὸς ἀρχιστράτηγος Ναζιμ πασσᾶς ἐδολοφονήθη, καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν οἱ Νεότουρκοι. Μετὰ βραχὺ δὲ τῆ 16 Ἰανουαρίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων ἐν Λονδίῳ ἐκήρυξαν τὴν λήξιν τῶν διαπραγματεύσεων, καὶ τὴν ὑστεραίαν τὰ βαλκανικὰ κράτη κατήγγειλαν τὴν ἀνακωχὴν. Κατ' οὐσίαν δὲ αὕτη ἔληξε τῆ 21 Ἰανουαρίου, καὶ πάραυτα ὁ πόλεμος ἤρχισεν ἐκ νέου. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες εἶχον νικήσει τὸν τουρκικὸν στόλον ἔξωθεν τῶν Δαρδανελίων καὶ εἶχον κυριεύσει ἐν Ἠπείρῳ τὴν μικρὰν πόλιν Πάργαν, ἧς ἡ παραχώρησις εἰς τὴν Τουρκίαν εἶχε προξενήσει μεγίστην θλίψιν

πρὸ ἐνενηκοντα καὶ τεσσάρων ἐτῶν. Τῆ δὲ 21 Φεβρουαρίου μετὰ μακρὰν πολιορκίαν καὶ πολλὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Μπιζάνι παρεδόθησαν εἰς τὸν Ἕλληνα διάδοχον τὰ Ἰωάννινα, ἅτινα ἐτουρκοκρατοῦντο ἀπὸ τοῦ 1430, καὶ μετὰ ἑννέα ἡμέρας ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβεν ἐπισήμως τὴν Σάμον, τὴν δὲ ὑστεραίαν οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἑλληνικῶν τούτων θριάμβων φροβερά τραγωδία ἐνέβαλεν αἴφνης εἰς θλίψιν σύμπαντα τὸν ἑλληνισμόν. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ βασιλεὺς Γεώργιος εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐν αὐτῇ, φυλάσσων δίκην φρουροῦ τὴν πολυέραστον ἐκείνην κατάκτησιν. Τῆ δὲ 5 Μαρτίου ἐξῆλθεν, ἀκολουθούμενος ὑφ' ἑνὸς μόνον ὑπασπιστοῦ, χάριν τοῦ συνήθους αὐτῷ μεταμεσημβρινοῦ περιπάτου. Ἐν ᾧ δ' ἐπέστρεφεν οἴκαδε ἐν τινι θέσει, ὅπου συναντῶνται δύο ὁδοὶ, ἀνὴρ κακῶς ἐνδεδυμένος ἔρριψε κατ' αὐτοῦ δύο βολὰς ἐκ περιστροφου. Ὁ βασιλεὺς ἔπεσεν ἄφρονος, καὶ ἐκεῖθεν ἤχθη εἰς τινος νοσοκομεῖον, ὅπου καὶ ἐξέπνευσε χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν. Ὁ δολοφόνος, ὅστις συνελήφθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν Κρητῶν χωροφυλάκων, ἀπεδείχθη, ὅτι ἦτο Ἕλλην, καλούμενος Σχινᾶς, εἰς ὃν ὁ θανὼν βασιλεὺς εἶχεν ἀρνηθῆ ποτε χρήματα. Οὕτως ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θριάμβου, ὀλίγους μῆνας πρὶν ἢ τελέσῃ ὑπὸ περιστάσεις ἀπαραμίλλους τὴν πεντηκονταετηρίδα τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔπεσε θῦμα τοῦ καθήκοντος ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως ἐκείνης, ἣν εἶχεν ἐπιζήσει ὅπως ἴδῃ ἰδίαν ἑαυτοῦ. Ἡ σύνεσις αὐτοῦ, ἡ μακρὰ πείρα καὶ ἡ ἀγάπη ἦν ἔτρεφε πρὸς τὴν θετὴν πατρίδα συνετέλεσαν οὐ μικρὸν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα ἐκεῖνο. Κατέλιπε δὲ πολιτικὴν διαθήκην, ἐν ἧ ἑλάλει δίκην πατρὸς πρὸς τὸν πρεσβύτατον υἱόν. « Ἀγάπα τὴν ἀγαπητὴν μικρὰν πατρίδα σου ἐξ ὅλης καρδίας... Ἐχε θάρρος, ἀλλ' ἔχε καὶ ὑπομονήν· μὴ σπεῦδε ποτὲ ὑπὲρ τὸ μέτρον. Ἄφινε καλλίτερα νὰ παρέλθῃ ἡ νύξ πρὶν λάβῃς τὴν ἀπόφασίν σου· μὴ ὀργίζου καὶ μὴ ἀφήσῃς τὸν ἥλιον νὰ δύσῃ ἐπὶ τῆς ὀργῆς σου. Ἔσο ἤρεμος τὴν σκέψιν καὶ τὸν νοῦν, καὶ μὴ λησμόνει ποτὲ, ὅτι βασιλεύεις λαοῦ μεσημβρινοῦ, οὔτινος ἡ ὀργὴ καὶ τὸ εὐέξαπτον στιγμιαίως ἀναφλέγονται, καὶ κατὰ τοιαύτην στιγμὴν δύναται νὰ εἴπῃ καὶ νὰ πράξῃ πολλὰ, ἅτινα μετὰ μίαν στιγμὴν ἴσως λησμονεῖ πάλιν. Διὰ τοῦτο μὴ ὀργίζου ποτὲ καὶ μὴ λησμόνει, ὅτι πολλάκις εἶνε προτιμότερον νὰ ὑποφέρῃ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ἔστω καὶ ἠθικῶς, παρὰ νὰ ὑποφέρῃ ὁ λαὸς καὶ ἡ χώρα » (Ἔστιά τῆς 31 Μαρτίου).

Ὁ δὲ νέος βασιλεὺς, ὃν πολλοὶ ἐπεθύμησαν νὰ ἴδωσιν ἀριθμούμενον Κωνσταντῖνον ΙΒ΄, θεωροῦντες οὕτως αὐτὸν ὡς διάδοχον τοῦ τελευταίου Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος, ἀνέβη ἐπὶ τὸν θρόνον, περιβεβλημένος νωπὰς τὰς δάφνας τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαννί-

Ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς Γεώργιος.

Ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος πρὸ τοῦ Μπιζανίου (Ἴδε σ. 615).

νων. Οἱ θρίαμβοι αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν, προστιθέμενοι εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος μονάρχης τῆς νέας Ἑλλάδος ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ χώρᾳ, περιέβαλον αὐτὸν διὰ τεραστίας ἀγάπης τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἢ τραγικῆς περιστάσεως τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς ἐξήγειραν ὑπὲρ αὐτοῦ θερμὴν συμπάθειαν ἀπανταχοῦ.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ σύμμαχοι ἐξηκολούθησαν τὸν πόλε-

μον. Τῇ 13 Μαρτίου, εἴκοσιν ἡμέρας μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, παρεδόθη ἡ δευτέρα τῶν τριῶν πολιορκουμένων τουρκικῶν ὀχυρῶν πόλεων, ἡ Ἀδριανούπολις, μετὰ τὴν προσχώρησιν ἰσχυρᾶς σερβικῆς δυνάμεως, ἣτις προσῆλθεν εἰς ἐπικουρίαν τῶν Βουλγάρων πολιορκητῶν. Ἄλλ' ἡ αὔξησις τῆς Βουλγαρίας εἶχεν ἤδη ἐξεγείρει τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Ῥωμανίας, ἣτις, ἐπιθυμοῦσα νάναγκάσῃ τοὺς Βουλγάρους εἰς ἐπανόρθωσιν τῆς εἰς αὐτὴν τῷ 1878 γενομένης ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἀδικίας, ἠξίωσε τὴν ὀχυρὰν Σιλιστρίαν ὡς ἀμοιβὴν τῆς οὐδετερότητος αὐτῆς, μετερχομένη διαγωγὴν, ἣν ὁ ἀγγλικὸς τύπος ἐχαράκτηρισεν ὡς «ληστεϊαν». Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀποκάμει ἀγωνιζόμενοι, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν ἐν Πλαγιαρίῳ (Μπουλαῖο), ὅπου ἐν τῷ στενοτάτῳ μέρει τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως οἱ Βούλγαροι εἶχον προβῆ εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν ὀχυρώσεων τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἀρχομένου τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Ἄλλ' ἡ ἀνακωχὴ δὲν ἐπεξετέλετο καὶ εἰς τὸ Μαυροβούνιον, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς Νικόλαος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν πρὸ τῆς παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Αἱ δὲ δυνάμεις εἶχον ἤδη προαγγείλει εἰς αὐτὸν, ὅτι, καὶ ἂν ἐπετύγγανε νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν, δὲν θὰ ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν ἡ παρακράτησις αὐτῆς, ἐπειδὴ εἶχε προορισθῆ ὑπ' αὐτῶν νάποτελέσῃ μέρος τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους. Αἱ δὲ κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας μετεχειρίζοντο ἰδιαζόντως αὐστηρὰν γλῶσσαν πρὸς τὸν βασιλέα Νικόλαον, καίτοι ἡ βασίλισσα τῆς Ἰταλίας ἦτο θυγάτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἰταλικὴ κοινὴ γνώμη, ἐφ' ὅσον ἐπετρέπετο ἐλευθερία ἐκφράσεως, ἦτο εὐμενὴς πρὸς τὸν «Μπάρμπα Νικόλαν». Ὅπως δ' ἀναγκασθῆ νάποστῆ τῆς πολιορκίας, αἱ δυνάμεις πᾶσαι, ἐξαιρουμένης τῆς Ῥωσίας, προέβησαν τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου εἰς ναυτικὴν ἐπίδειξιν ἔξωθεν τῆς Ἀντιβάρεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Burney· ὑπῆρξε δ' ἡ ναυτικὴ αὕτη ἐπίδειξις ἀκριβῆς ἀνατροπὴ τῆς προτέρας ἐκείνης τοῦ ἔτους 1880 τῆς γενομένης ἔξωθεν τοῦ Ὀλκινίου. Ἀδιαφορῶν δὲ περὶ τῶν προβαινόντων εἰς τὴν ἐπίδειξιν ταύτην ὁ βασιλεὺς Νικόλαος ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν, καὶ τῇ 9 Ἀπριλίου ἡ Σκόδρα παρεδόθη πρὸς ἐκπληξιν τῆς Εὐρώπης. Καὶ ὑπετέθη μὲν, ὅτι ὑπῆρξε μυστικὴ συμφωνία μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Ἀλβανοῦ διοικητοῦ τῆς Σκόδρας Ἐσσάτ πασσᾶ, καὶ ὅτι ἐπετράπη εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν νάπέλθῃ φέρων τὰ ὄπλα. Ἄλλ' ὁ Ἰταλὸς ἱστορικὸς τῆς πολιορκίας ἔχει τὴν

Ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

γνώμην, ὅτι ὁ λιμὸς εἶνε ἐπαρκῆς ἐξήγησις τῆς παραδόσεως. Οὕτω τέλος ἢ τρίχρους σημαία τοῦ Μαυροβουνίου ἀνεπετάσθη ἐπὶ τοῦ Ταραμπόσκ, τοῦ ὄρεινοῦ φρουρίου τοῦ ἐπὶ μακρὸν ἀντιστάντος εἰς τοὺς πολιορκητὰς καὶ ὑπερασπίσαντος τὴν Σκόδραν.

Ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τοῦ Μαυροβουνίου, ἐπειδὴ ἡ Σκόδρα εἶχεν ὑπάρξει «ἡ κυρία ἔδρα» τῶν ἐκ τοῦ οἴκου Μπάλσα ἡγεμόνων τῆς Ζέτας ὑπερμεσοῦντος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, δὲν ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν κτῆσις τῶν Μαυροβουνίων. Καὶ εἰσῆλθε μὲν ἐπισήμως εἰς αὐτὴν ὁ υἱὸς τοῦ Νικολάου καὶ διάδοχος Δανῆλος, διωρίσθη διοικητῆς ὁ στρατηγὸς Μαρτίνοβιτς, καὶ ὁ κῆρυξ τῆς πόλεως ἐξεφώνει τὰ κηρύγματα αὐτοῦ «ἐν ὀνόματι τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως Νικολάου». Ἄλλ' αἱ δυνάμεις ἔμειναν ἄκαμπτοι καὶ παρεκάλουν τὸν κατακτητὴν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ναυτικῶν αὐτῶν ἀγημάτων. Ἡ δὲ Αὐστροουγγαρία ἠπειλεῖ, καὶ ἡ ἐπίσημος Ἰταλία ὑπεστήριζεν αὐτήν. Τέλος δὲ τῇ 21 Ἀπριλίου μετὰ μακρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν ἐν τῇ μαυροβουνιωτικῇ κυβερνήσει φιλοπόλεμον φατρίαν ὁ βασιλεὺς Νικόλαος αὐτὸς ἀπηύθυνεν εἰς τὸν σιρ Ἐδουάρδον Γκρέϋ τηλεγράφημα, δι' οὗ ἐπανελάμβανεν, ὅτι «τὸ δικαίωμα» αὐτοῦ «ἦτο καθηγιασμένον ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς κατακτήσεως», ἀλλ' ὅτι ἠναγκάζετο «νὰ παραδώσῃ τὴν τύχην τῆς πόλεως Σκόδρας εἰς χεῖρας τῶν μεγάλων δυνάμεων». Ὁ ἠρωισμὸς καὶ αἱ ἀπώλειαι τῶν Μαυροβουνίων ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Ταραμπόσκ ἀπέβησαν μάτην. Τὸ δεύτερον ἤδη ἡ Σκόδρα ἐξέφυγε τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως Νικολάου τῷ 1913, καθ' ἃ πρότερον τῷ 1878. Τὰ διεθνή ἀγγήματα εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὁ ναύαρχος Burney ἔγεινε πρόεδρος προσωρινῆς διοικήσεως, ἧς ἡ δικαιοδοσία ἐξετείνεται μόνον εἰς τὴν Σκόδραν καὶ ἄκτινα δέκα περίπου χιλιομέτρων περὶ αὐτήν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Ἐσσὰτ πασσᾶς, εἰς οὗ τὰς φλέβας ἔρρεε τὸ αἷμα τοῦ Καρόλου Θώπια, τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας, εἶχε πορευθῆ πρὸς νότον, καὶ ἐνεφορεῖτο τῆς προθέσεως νὰ ναδαίξῃ ἑαυτὸν ἡγεμόνα ἐν ἀντιμετρήσει πρὸς τε τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τοῦ Αὐλῶνος καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις.

Ἀμα δὲ τῇ ὑπογραφῇ τῆς ἀνακωχῆς ἐν Πλαγιαρίῳ (Μπουλαῖο) ἤρχισαν διαπραγματεύσεις πρὸς ἀνάληψιν τῆς διακοπέσεως ἐν Λονδίῳ συνδιασκέψεως. Αἱ δυνάμεις προσεφέρθησαν, ὅπως μεσιτεύσωσι περὶ εὐπροσδέκτων ὄρων, καθ' οὓς γραμμὴ εὐθεῖα ἀπὸ τῆς Αἴνου κατὰ τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὴν Μήδειαν κατὰ τὸν Εὐξείνιον πόν-

τον ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ βᾶσις τῶν νέων ἐν Εὐρώπῃ τουρκικῶν συνόρων ἀντὶ τῶν ἀπὸ Ῥαιδεστοῦ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλάτρας συνόρων τῶν ζητουμένων πρότερον ὑπὸ τῶν συμμάχων. Ἡ τύχη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ὄριων τοῦ νέου ἀλβανικοῦ κράτους ἔμελλον νὰ ἐπιφυλαχθῶσιν εἰς τὰς δυνάμεις, ἅπαντα δὲ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ζητήματος πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἔμελλον νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ διεθνοῦς οἰκονομικῆς ἐπιτροπείας, ἣτις καὶ συνῆλθεν ἐν Παρισίοις τῇ 27 Μαΐου καὶ ἐν ἧ ἀντιπροσωπεύοντο οἱ ἐμπόλεμοι. Ἡ δὲ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, δι' ἧς ἐπερατώθη ὁ ἐναντίον τῆς Τουρκίας πόλεμος, ὑπεγράφη τέλος ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τῇ 17 Μαΐου. Ἡ συνθήκη αὕτη, ἧς σκοπὸς ἦτο ἡ ἀντικατάστασις τῆς πρὸ τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν συνομολογηθείσης ἐν Βερολίῳ, ἦτο βραχυτάτη. Διὰ τοῦ δευτέρου αὐτῆς ἀρθροῦ ὁ σουλτᾶνος παρεχώρει εἰς τοὺς συμμάχους «ἅπαντα τὰ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον πρὸς δυσμὰς γραμμῆς διοικήσεως ἀπὸ τῆς Αἴνου κατὰ τὸ Αἰγαῖον εἰς τὴν Μήδειαν κατὰ τὸν Εὐξείνιον πόντον, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀλβανίας». Ὁ δὲ «καθορισμὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας καὶ ἅπαντα τὰλλα ζητήματα τὰφορῶντα εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἀνετίθεντο εἰς τὰς μεγάλας δυνάμεις» (Ἄρθρον 3), εἰς ταύτας δ' ἐνεπιστεύετο καὶ «ἡ φροντις νὰποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης ἀπασῶν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἐξαιρουμένης τῆς Κρήτης, καὶ περὶ τῆς χερσονήσου τοῦ ὄρους Ἄθω» (Ἄρθρον 5). Ὁ σουλτᾶνος συνεφώνει «νὰ παραχωρήσῃ τὴν Κρήτην εἰς τοὺς συμμάχους», ἦτοι εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἄρθρον 4). Πλὴν δὲ τῶν μεγάλων τούτων ἐδαφικῶν μεταβολῶν ἡ συνθήκη ἐν τοῖς δύο ὑπολειπομένοις ἀρθροῖς προενόει περὶ τῆς λύσεως οἰκονομικῶν ζητημάτων ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις διεθνοῦς οἰκονομικῆς ἐπιτροπείας καὶ περὶ «ζητημάτων ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, ἐθνισμοῦ καὶ ἐμπορίου» δι' εἰδικῶν συμβάσεων.

Ὁ σιρ Ἐδουάρδος Γκρέϋ ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους, ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου ἀφινεν ἀκόμη ζητήματά τινα «ὅπως συζητηθῶσι πρὸ τῆς ἐπιτεύξεως τελείας λύσεως». Ἄλλ' ἡ δήλωσις τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ ἐγένετο κατ' εὐφημισμὸν. Ἡ δημιουργία κράτους ἀλβανικοῦ καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων αὐτοῦ εἶχεν ἤδη προκαλέσει δυσχερείας μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Σερβίας ἐν τῷ βορρᾷ καὶ μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ νότῳ. Αἱ δύο ἀδριατικαὶ δυνάμεις αἱ ἀντίζηλοι ἀλλήλων εἶχον ἐνωθῆ μόνον

ἐν τῇ ἀντιστάσει αὐτῶν πρὸς τὰς σερβικὰς καὶ ἑλληνικὰς ἀξιώσεις. Ἡ Ἰταλία ὑπεστήριξε τὴν Αὐστρίαν ἐν τῷ βορρᾷ χάριν ἐξασφαλίσεως τῆς ὑπὲρ ἑαυτῆς ὑποστηρίξεως τῆς Αὐστρίας ἐν τῷ νότῳ, καὶ, ἐπειδὴ ἡ Γαλλία συμφώνως πρὸς τὰς φιλελληνικὰς αὐτῆς παραδόσεις καὶ χάριν τοῦ ἰδίου συμφέροντος ὑπερεμάχει τῶν ἑλληνικῶν δικαίων ἐν τῇ βορείῳ Ἠπείρῳ, ἡ Ἰταλία ἀνησυχεῖ μὴ ὁ πορθμὸς τῆς Κερκύρας ἀποβῆ ὀρμητήριον ἐναντίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀπουλίας. Ἐν ᾧ δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ πανίσχυρος Ἰταλὸς πρωθυπουργὸς Τζιολίτης εἶχεν ἀπλῶς ὑποδείξει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἐπεθύμει νὰ ἐξακολουθήσῃ τυγχάνουσα τῆς φιλίας τῆς Ἰταλίας, νὰ μὴ καταλάβῃ τὸν Αὐλῶνα, τὴν κλεῖδα ταύτην τοῦ Ἀδρίου, τώρα πλέον ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις προέβαλεν ἐπιμόνως τὴν ἀξίωσιν, ὅπως τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἠπείρῳ χαραχθῶσι νοτιώτατα κατὰ τὸ ἀκρωτήριο Στύλον ἀπέναντι τῆς πόλεως Κερκύρας ἀντὶ νὰ νέλθωσι, καθ' ἃ εἶχε προτείνει ὁ Βενιζέλος ἐν τῷ εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου ὑποβληθέντι ὑπομνήματι, εἰς τὸν μικρὸν ὄρμον Γράμματα, περιλαμβανομένης οὕτως εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Χιμάρας. Μάτην ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις προέτεινε τὴν οὐδετεροποίησιν τῆς ἡπειρωτικῆς παραλίας τοῦ πορθμοῦ, καθ' ἃ εἶχε κηρυχθῆ οὐδετέρα ἢ Κέρκυρα τῷ 1864· μάτην ἐπαίοντες ναυτικοὶ ἐξέθησαν τὸ ἀστήρικτον τῆς ἰταλικῆς θεωρίας ἀπὸ ἀπόψεως στρατηγικῆς· μάτην οἱ Ἕλληνες προέτειναν τὴν διενέργησιν δημοψηφίσματος ὑπὸ διεθνῇ ἐπιτήρησιν ἐν ταῖς διαμφισβητούμεναις χώραις. Ἡ μὲν Αὐστρία, προθυμουμένη νὰ περιλάβῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὴν Κοριτσάν καὶ κατὰ παράδοσιν ἀντιστρατευομένη εἰς δημοψηφίσματα, ἐκώφευσεν, ὡς εἶκος, εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πρότασιν, ἡ δὲ Ἰταλία παρὰ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ ἔνωσις αὐτῆς ἐβασίζετο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰ δημοψηφίσματα τοῦ 1860 καὶ τοῦ 1870, ἀπέρριψε τὴν ἀρχὴν ταύτην, προκειμένου περὶ τῆς Ἠπείρου. Καὶ ἄλλο δ' ἑλληνοἰταλικὸν ζήτημα εἶχε προκληθῆ ἐκ τῆς συνεχιζομένης ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατοχῆς τῶν Δωδεκανήσων τοῦ Αἰγαίου. Οἱ μὲν Ἕλληνες ἰσχυρίζοντο, ὅτι, ἂν αἱ νῆσοι αὗται δὲν εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἤθελε καταλάβῃ αὐτὰς εὐκόλως, ἡ δὲ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἀντέλεγεν, ὅτι διέμενον ἀκόμη Τούρκοι στρατιῶται ἐν Λιβύῃ καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ἡ Ἰταλία ὄφειλεν ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ νὰ παρακρατῇ τὰς Δωδεκανήσους ὡς ἐνέχυρον κατὰ τὰ ὀριζόμενα ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς Λωζάνης. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παρὰ τὴν ῥητὴν περὶ τοῦ ἐναντίον δήλω-

σιν τοῦ Τζιολίτη ὑπῆρχον ἔνιοι ἀνεπίσημοι Ἰταλοὶ ἐκφράζοντες τὴν ἐπιθυμίαν τῆς παρακρατήσεως τοῦλάχιστον τῆς Ῥόδου καὶ τῆς δύο λιμένας ἐχούσης Ἀστυπалаίας, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς ναυτικὴ βάσις ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ ὡς ὀρμητήριον χάριν ὑποστηρίξεως τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἰταλικῶν ἀξιώσεων.

Ἄλλ' ἡ εἰρήνη ἢ ἐπὶ τοῦ χάριτος ἀποκατασταθεῖσα ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου ἠπειλεῖτο ὑπὸ ἄλλης ἔτι μεγαλειτέρας δυσκολίας. Δὲν ἀπητεῖτο μεγάλη μαντικὴ δύναμις, ὅπως γείνη καταφανές, ὅτι οἱ σύμμαχοι, ἠνωμένοι ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἔμελλον νὰ διαφωνήσωσι περὶ τῶν λαφύρων. Αἱ ἐπιτυχίαι αὐτῶν εἶχον ὑπάρξει οὕτω μεγάλαι, οὕτω καταπληκτικαὶ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὥστε ἐν ταῖς πρότερον γενομέναις συμφωνίαις δὲν εἶχε, καθ' ἃ ἦτο ἄλλως ἀναπόφευκτον, ληφθῆ πρόνοια περὶ τῶν ἀπροόπτων. Διαρκοῦντος ἤδη τοῦ πολέμου οἱ Βούλγαροι εἶχον φθονήσει τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τῇ καταλήψει τῆς Θεσσαλονίκης, καίτοι ὁ Βενιζέλος ἦτο κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον εὐδιάθετος νὰ φήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν κτῆσιν τῆς Καβάλλας. Καὶ πρὸ αὐτῆς δὲ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου εἶχον συμβῆ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων ἔνοπλοι συγκρούσεις ἐν Μακεδονίᾳ. «Τὸ ὑψηλὸν Πάγγαιον», ὅπερ ὁ Βιργίλιος εἶχε παραστήσει θρηνοῦν τὴν Εὐρυδικὴν, πολὺ εὐλογώτερον ἐθρήνησε κατὰ τὴν αἵματηρὰν λῆξιν τῆς ἐνόπλου θριαμβευτικῆς κοινοπραγίας τῶν συμμάχων. Καὶ δὴ τῇ 9 Μαΐου βουλγαρικαὶ δυνάμεις, σπεύδουσαι εἰς τὴν κατάληψιν τῆς σπουδαίας ἐκείνης στρατηγικῆς θέσεως, προσέβαλον τοὺς Ἕλληνας· ὀλίγῳ δὲ βραδύτερον βουλγαρικὰ πυροβόλα ἔβαλον ἐκ Καβάλλας ἐναντίον ἑλληνικοῦ καταδρομικοῦ. Ἠπειλεῖτο δὲ καὶ ῥῆξις μεταξύ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας. Οἱ Βούλγαροι, στηριζόμενοι εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐκτέλεσιν τῆς συμμαχικῆς συνθήκης, ἠξίουσαν τὴν κτῆσιν τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῆς Ἀχρίδος, ἃς πόλεις εἶχε καταλάβῃ ὁ σερβικὸς στρατός. Οἱ δὲ Σέρβοι, ἀναφερόμενοι εἰς τὸ πνεῦμα τῆς συνθήκης, ἰσχυρίζοντο, ὅτι, ἐν ᾧ ἡ Βουλγαρία δὲν εἶχεν ἐκτελέσει τοὺς ὄρους τῆς στρατιωτικῆς συμβάσεως τῆς 29 Ἀπριλίου 1912, αὐτοὶ εἶχον ἀποστείλει πενηντακιςχιλίους ἄνδρας μετὰ τοῦ ἐξαιρέτου αὐτῶν πυροβολικοῦ, ὅπως βοηθήσωσι τοὺς Βουλγάρους πολιορκοῦντας τὴν Ἀδριανούπολιν, προβάντες εἰς κοινοπραγίαν μὴ ἀπαιτούμενην ὑπὸ τῆς συνθήκης. Ἰσχυρίζοντο δὲ καὶ ὅτι τὸ ἄλβανικὸν κράτος εἶχε δημιουργηθῆ κατὰ μέγα μέρος πρὸς ζημίαν τῆς

Σερβίας καὶ ὅτι ἡ ἀντίστασις τῶν δύο ἀδριατικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς διατήρησιν τοῦ Δυρραχίου εἶχεν ἀποκλείσει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς διεξόδου ἐκείνης πρὸς τὴν θάλασσαν, ἣτις εἶχεν ὑπάρξει ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν εἶχον προβῆ εἰς πόλεμον. Κατ' ἀκολουθίαν εἶχε καταστῆ δι' αὐτοὺς ζωτικὸν ζήτημα νὰ φθάσωσι μέχρι τῶν ἐλληνικῶν συνόρων, ἀφ' ὧν ἤθελε χωρίσει αὐτοὺς ἡ βουλγαροποίησις τοῦ Μοναστηρίου. Μὴν ὅλος παρῆλθεν ἐν μέσῳ διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων καὶ ἀντεγκλήσεων. Καὶ οἱ μὲν πρωθυπουργοὶ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας συνητηθήσαν ἐν Τσαριμπρόδ, ἐσχεδιάζετο δὲ συνδιάσκεψις τῶν πρωθυπουργῶν καὶ τῶν τεσσάρων βαλκανικῶν κρατῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας ἐτηλεγράφησεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας, παρακαλῶν αὐτοὺς νὰ ποιήσωσιν ἔκκλησιν εἰς τὴν διαιτησίαν αὐτοῦ, καθ' ἃ ὠρίζετο ἐν τῇ συμμαχικῇ συνθήκῃ. Ἀμφότεροι δ' ἀπεδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν, ἀλλ' ἐπὶ ὅροις, τῆς Βουλγαρίας ἐπιμενούσης ἀκόμη εἰς τὸ γράμμα τῆς συνθήκης καὶ ἀρνούμενης νὰ ποστρατευθῆ μέχρις οὗ τὰ διαμφισβητούμενα ἐδάφη καταληφθῶσι κοινῇ ὑπὸ τῶν δύο στρατῶν. Ἀλλὰ τὴν πρότασιν ταύτην ἀπέρριψαν οἱ Σέρβοι, ἅτε ὄντες οἱ κατέχοντες τὰς χώρας ἐκείνας. Τὴν δὲ προστριβὴν ἐπηύξησεν ἡ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνοδος τοῦ Δάνεφ ἀντὶ τοῦ φιλειρηνικοῦ Γκέσσωφ. Ἐν τε Σερβία καὶ ἐν Βουλγαρία ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχον πολιτευταὶ θεωροῦντες τὴν συνδιαλλαγὴν ὡς προδοσίαν, ἐν ᾧ ἀφ' ἐτέρου ἡ βουλγαρικὴ στρατιωτικὴ φατρία, ἣτις ἐστρατολογεῖτο κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ ὠγκοῦτο ὑπὸ τῶν προσφάτων αὐτῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐπιτυχιῶν, ἐπίστευεν, ὅτι, καθ' ἃ Βούλγαρός τις παρετήρησεν εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ ἀνὰ χεῖρας βιβλίου, «οἱ Βούλγαροι ἠδύναντο νὰ πατάξωσι τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Σέρβους ὁμοῦ», ἀν ἡ βουλγαρικὴ διπλωματία, ἣτις οὐδέποτε στέργει μέγας τὰς συνδιαλλαγὰς, ἀπετύγγανε νὰ περατώσῃ χωριστὰ τὴν λύσιν τῶν πρὸς τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἕλληνας δυσχερειῶν. Ὁ δὲ συνετὸς μονάρχης τῆς Βουλγαρίας ἦτο ἀναποφάσιτος. Οὕτως ὁ πόλεμος, καίπερ ὢν ἀξιοθρηγός, ἦτο ἀναπόφευκτος. Οὐδὲν πλέον πλὴν πρωτοκόλλου ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐχώριζε τοὺς τρεῖς στρατοὺς ἐν Μακεδονία.

Τὴν πρωίαν τῆς 17 Ἰουνίου ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν διὰ προσβολῆς Βουλγάρων ἐναντίον τῶν Σέρβων ἐν Γευγελῇ, κειμένη κατὰ τὴν ἀπὸ Σκοπίων εἰς Θεσσαλονίκην σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ὅπου ἦτο

τὸ σημεῖον ἐπαφῆς μέχρι τῶν σερβικῶν καὶ ἐλληνικῶν δυνάμεων, καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἐν Νιγρίτῃ ἐν τῇ ὄρεινῃ μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Σερρών χώρα. Ὁ στρατηγικὸς σκοπὸς τῶν κινήσεων τούτων ἦτο ἡ διάζευξις τῶν δύο συμμάχων, καὶ, καθ' ἃ φαίνεται, μικρὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ταῦτα ἦσαν προμεμελετημένα, ἐπειδὴ οἱ Σέρβοι εὔρον ἐπὶ τινος ἀξιωματικοῦ Βουλγάρου ἐπίσημον ἔγγρα-

φον, χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς προτεραίας, διατάσσον, ὅπως «αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀρχίσωσι τὴν ὑστεραίαν», καὶ περιλαμβάνον λεπτομερεῖς ὁδηγίας περὶ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Σέρβων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Βούλγαροι ἐπέτυχον ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν, ἐπειδὴ ἡ ἐπιθεσις ἐναντίον τῶν πολεμίων ἔγινε δι' αἰφνιδιασμοῦ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ ἀγγέλματος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ ἐλληνικὸν ἐπιτελεῖον διέταξε τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν τὸν ἔτι κοινῇ σταθμεύοντα ἐν ταύτῃ τῇ πόλει νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα καὶ ἐγκαταλίπη τὴν πόλιν ἐντὸς δύο ὡρῶν. Οἱ Βούλγαροι

ἠρνήθησαν, καὶ ἤρχισε πολιορκία τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων οἰκιῶν, ἣτις καὶ ἐξηκολούθησεν, ἕως τὸ ἐλληνικὸν πυροβολικὸν ἠνάγκασε τοὺς ἐπιζήσαντας νὰ παραδοθῶσι. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἤρχισε γενικὴ προέλασις τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, διοικουμένου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ἔχοντος ἐπιτελάρχην τὸν Βίκτωρα Δούσμανην. Καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρασ ὤδευσε πρὸς τὴν Γευγελῆν, τὸ δὲ πολὺ τοῦ στρατοῦ προεχώρησεν εἰς τὸ Κιλκίς, ὀχυρωτάτην θέσιν παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν

Βίκτωρ Δούσμανης.

γραμμὴν τὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Σέρρας. Τὸ δὲ δεξιὸν κέντρον ἐκινήθη πρὸς τὸν Λαχανᾶν, κείμενον παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν πρὸς ταύτην τὴν πόλιν, ἐν ᾧ συγχρόνως τὸ δεξιὸν κέρασ προεχώρησε πρὸς τὴν Νιγρίτην. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὑπῆρξαν ἀπάντησις πρὸς τοὺς ἐπικριτὰς ἐκείνους, ὅσοι εἶχον ἀξιῶσει ἀποκλειστικῆς ἐκτιμήσεως τὰς ἐπιτυχίας τῶν Βουλγάρων ἐν τῷ προηγουμένῳ πολέμῳ. Καὶ δὴ τριήμερος μάχη ἐν τῷ Κιλκίς ἀπέληξε τῇ 21 Ἰουνίου εἰς τελείαν νίκην τῶν Ἑλλήνων, διήμερος δὲ μάχη ἐν Λαχανᾷ ἐπερατώθη δι' ἥττης τῶν Βουλγάρων, ἀνεκλήθησαν δὲ ἡ τε Γευγελῆ καὶ ἡ Νιγρίτη. Βορειότερον δὲ ἄλλη τριήμερος μάχη μεταξὺ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὸν ποταμὸν Βρεγαλιτζαν καὶ ἐν τῷ ἱστορικῷ πεδίῳ τῆς μάχης τοῦ Ὀβτσερπόλγιε κατὰ τὸ ὄροπέδιον τὸ δεσπύζον τῆς πρὸς τὰ Σκόπια προσπελάσεως ἤγαγεν εἰς νίκην τῶν Σέρβων. Κρατερώς ἀγωνιζόμενοι εἶχον κραταιωθῆ πρὶν ἢ κἂν κηρυχθῆ κατὰ τύπους ὁ πόλεμος. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τῇ 19 Ἰουνίου καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Πέτρος τῇ 26 Ἰουνίου εἶχον ἀναγγεῖλαι διὰ προκηρύξεων πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὸν σερβικὸν στρατὸν, ὅτι ὑφίστατο κατάστασις ἐμπόλεμος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν προτέρων συμμάχων. Ὁ δὲ βασιλεὺς Νικόλαος, καίτοι τὸ Μαυροβούνιον δὲν εἶχεν ἄμεσον ἐνδιαφέρον ἐν Μακεδονίᾳ, ἔστειλε τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἀδελφοὺς Σέρβους, καὶ τῇ 28 Ἰουνίου ἤρχισε μετέχων τοῦ ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας ἀγῶνος τέταρτος ἐμπόλεμος, ἡ Ῥωμανία, ἣτις ἐθεωρεῖτο μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου πειθήνιος ἀκόλουθος τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς, καθ' ἃ ἐγίνωσκον οἱ φιλοβούλγαροι. Δι' ἐγκυκλίου δὲ διακοινώσεως ἐξηγεῖτο εἰς τὰς δυνάμεις, ὅτι πρόθεσις τῆς Ῥωμανίας δὲν ἦτο ἡ κατάκτησις, ἀλλ' ἡ χάριν ἑαυτῆς ἐπίτευξις συνόρων, ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ Τουρτουκαγιᾶ παρὰ τὸν Δούναβιν μέχρι τοῦ Μπαλτσικ παρὰ τὸν Εὐξείνιον πόντον, καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς βαλκανικῆς ἰσορροπίας διὰ παρακωλύσεως τῆς ἡγεμονίας τῆς Βουλγαρίας. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν προέλασιν τῶν Ῥωμάνων. Ἡ Σιλιστρία κατελήφθη ἀμαχητὶ, ἡ Πλεῦνα, τὸ θέατρον τοῦ ἐνδοξοτάτου ἐπεισοδίου τῆς νέας Ῥωμανικῆς ἱστορίας, συμπεριελήφθη εἰς τὴν ἄδοξον ταύτην πορείαν, καὶ ἀνευ ῥίψεως βολῆς τὰ Ῥωμανικὰ στρατεύματα προεχώρησαν μέχρι ἀποστάσεως δεκαεννέα περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Σοφίας. Οὐδὲ περιωρίσθησαν τὰ πράγματα μέχρι ἐκείνου τοῦ σημείου. Ἄλλ' οἱ

Τούρκοι, ἐπωφελούμενοι, καθ' ἃ πάντοτε, τὰς ἐριδας τῶν Χριστιανῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἰσήλασαν τῇ 3 Ἰουλίου εἰς τὴν Αἶνον, ἣν εἶχον ἐκκενώσει οἱ Βούλγαροι, καὶ προεχώρησαν, ὅπως

Ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης.

ἀνατρέψωσι τὰ ἐπιτευχθέντα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν θρακικὴν ἐκστρατείαν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι ἐξηκολούθησαν προχωροῦντες. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκνύεισε τὴν Δοϊράνην καὶ τὴν Στρούμνιτσαν, ὅπου καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν Σέρβων, καὶ ἡ πρόθυμος παραχώρησις τῆς σλαβικῆς ταύτης πόλεως εἰς τοὺς Σέρβους ὑπῆρξε προάγγελος τῆς εἰλικρινοῦς συμ-

πράξεως τῶν δύο συμμάχων. Καὶ τὸ μὲν ἑλληνικὸν κέντρον κατέλαβε τὸ Δεμίρ - Ἰσσάρ, κείμενον παρὰ τὸν σιδηρόδρομον τὸν ἄγοντα εἰς τὰς Σέρρας, μετὰ διήμερον μάχην, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου τὸ δεξιὸν κέρασ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὰς τὰς Σέρρας τῇ 28 Ἰουνίου. Οὐδ' ἠπράκτησεν ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης κατέλαβε τὴν Καβάλλαν, καὶ ναυτικὸν ἄγημα ἐστάλη εἰς τὴν Δράμαν, κατέχουσιν τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φιλίππων. Οἱ δὲ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν, καταλείποντες ἐρήμωσιν ὄπισθεν αὐτῶν. Ὅλη ἡ ἑλληνικὴ συνοικία τῶν Σερρῶν, πόλεως εὐδαίμονος εὐπορούντων κατοίκων, ἐπυρπολήθη, καὶ ἔκ τε τῆς Νιγρίτης, τῆς κωμοπόλεως Δοξάτου, κειμένης ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς μεταξύ Δράμας καὶ Καβάλλας, ὡς καὶ ἔξ αὐτῆς τῆς Δράμας ἠγγέλθησαν φοβεραὶ σφαγαί. Τὸ δὲ ἄγγελμα τῶν «βουλγαρικῶν ὤμοτήτων» ἐκείνων ἐξηγείρε μεγίστην ἀγανάκτησιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ Ἄγγλος στρατιωτικὸς ἀνταποκριτὴς, ὅστις ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς, προσέγραψε τὴν ἄνευ ἀνασκοπῆς διαγωγὴν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν κατὰ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰ θεάματα εἰς ἃ εἶχον παραστῆ. Κατὰ ταῦτα ὁ πόλεμος διεξήχθη μετὰ τελείας περιφρονήσεως τῆς ζωῆς, ἣτις ἐπήγαγεν ἀσυνήθως βαρείας ἀπωλείας. Ὁ ἑλληνικὸς τύπος ἐχαίρεισε τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ὡς νέον Βασίλειον Βουλγαροκτόνον, καὶ ἐξήρθη ὡς περιέργος σύμπτασις τὸ γεγονός, ὅτι τὸ πεδῖον μιᾶς τῶν ἑλληνικῶν νικῶν ὑπῆρξεν αὐτὸ ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος τοῦ Βυζαντίου πρὸ ἑννεακοσίων περίπου ἐτῶν εἶχε νικήσει τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ. Ἐν ἐπαναφορᾷ δὲ πρὸς τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων χρόνων ὁ ποιητὴς Ματσούκας κατέλαβε δίκην ἄλλου Τυρταίου θέσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν στρατευομένων, καὶ ἔψαλλεν ἐνθαυρόντων τοὺς Ἑλληνας στρατιώτας.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου ἦτο ἤδη φανερόν, ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν ἠδύνατο νάναδειχθῆ νικηφόρος ἐναντίον τῶν κατ' αὐτῆς συμμαχησάντων, καὶ οἱ πρωθυπουργοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ Νικόλαος Πάσιτς, συνητηθήσαν ἐν Σκοπίοις, ὅπως μελετήσωσι τοὺς προταθησομένους ὅρους, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου ἐν Σοφίᾳ τὸν Δάνεφ διεδέχθη ὁ Ῥοδοσλάδωφ. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἀκόμη ἐπὶ δύο περίπου ἑβδομάδας. Μετὰ τὴν ἀναίμακτον κατάληψιν τοῦ Μελενίκου, πόλεως πολλάκις μνημονευομένης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ μέχρι

τῆς σήμερον ἀκόμη περιλαμβανούσης βυζαντιακὰ κειμήλια, οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον εἰς τὸ Νευροκόπιον, καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐν τῷ στενῷ τῆς Κρέσνας, ὅπερ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ ἄνω Στρυμόνος (Στρούμα) ἄγει ἐν ἀποστάσει ἱκανῶν χιλιομέτρων πρὸς τὰ ἀρχαῖα βουλγαρικὰ σύνορα. Μεθ' ἱκανὰς δὲ ἡμέρας μαχῶν ὁ ἀγὼν ἐπερατώθη τῇ 13 Ἰουλίου διὰ τῆς ἥττης τῶν Βουλγάρων ἐν Σιμετλῇ, χωρὶς κειμένων κατὰ τὸ πέρασ τῆς διασφάγος ἐκείνης.

Ἄλλ' ἡ ἀφίξις ἐνισχύσεων ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Βουλγάρους νάντιτάξωσι τελευταίαν ἀντίστασιν πλησίον τῆς Τζουμαγιᾶς, οὐ μακρὰν τῶν ἰδίων ἑαυτῶν συνόρων, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψις τῆς θέσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ τελευταία πράξις τοῦ πολέμου. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξύ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὸ Δεδεαγάτς, τὸ Πόρτο - Λαγὸς καὶ τὴν Μάκρην μεταξύ τοῦ Δεδεαγάτς καὶ τῆς Καβάλλας. Ἡ Ξάνθη, κειμένη παρὰ τὸν σιδηρόδρομον τὸν μεταξύ τῆς Δράμας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶχε περιέλθει εἰς τοὺς Ἕλληνας, οὕτω δὲ ἡ Μακεδονία μετὰ μεγάλης λωρίδος τῆς ἀκτῆς τῆς Θράκης κατείχετο ὑπὸ τῶν νικητῶν. Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι ἠπειλοῦντο καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖαις αὐτῶν κτήσεσι. Καὶ δὴ οἱ Σέρβοι, ἄφ' οὗ πρῶτον ἀπώθησαν βουλγαρικὸν στρατὸν, ὅστις εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν Σερβίαν πλησίον τοῦ Κνιάγεβατς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Βουλγαρίαν, καταλάβει τὸ Μπελογράδτσικ, καὶ ἠπείλουν τὸ Βιδίνιον. Ἄφ' ἑτέρου δὲ οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ἐμβέρ βέην εὐκόλως ἀνέκτησαν τὴν Ἀδριανούπολιν τῇ 9 Ἰουλίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι (Κίρκ - Κιλεσσί) ἔπεσον σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως. Οὕτω στρατοὶ τουρκικοὶ, σερβικοὶ καὶ Ῥωμανικοὶ ὑπῆρχον ἤδη σχεδὸν συγχρόνως ἅπαντες ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου βουλγαρικοῦ ἐδάφους, καὶ ὁμοίως

Νικόλαος Πάσιτς.

μετὰ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰ σύνορα. Κατὰ ταῦτα ἡ κατάστασις τῶν ἐν Σοφίᾳ ἦτο ἀπεγνωσμένη. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος παρέκάλεσε τὸν βασιλέα τῆς Ῥωμανίας Κάρολον νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Ἑλλήνων, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, καὶ ἡ ἔκκλησις τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ῥωμανίας ἐν ὀνόματι τῆς ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου ἰσορροπίας ἀπέβη τελεσφόρος.

Ἡ νέα χάριν τῆς εἰρήνης συνδιάσκεψις συνῆλθεν ἐν Βουκουρεστίῳ τῇ 17 Ἰουλίου, ἀκριβῶς ἓνα μῆνα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἐκείνου, ὃν αὐτόπτης μάρτυς ἀπεκάλεσε «τὴν βραχυτάτην καὶ αἱματηροτάτην τῶν μνημονευομένων ἐκστρατειῶν». Πάραυτα ἐκηρύχθη πενθήμερος ἀνακωχή, καὶ ἀμελλητὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐμπολέμων προέβησαν εἰς τὸ ἔργον. Ἡ κυριωτάτη δυσκολία ἦτο ἡ πρὸς τὸ Αἰγαῖον διέξοδος τῶν Βουλγάρων, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἠξίουσαν κατ' ἀρχὰς, ὅπως τὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ παράλια σύνορα ὀρισθῶσι τρία χιλιόμετρα πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μάκρης, ἧτοι ἐν μικρᾷ ἀποστάσει πρὸς δυσμὰς τοῦ Δεδαγάτς, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου οἱ Βούλγαροι προέτεινον, ὅπως τὸ σύνορον μετατεθῆ ὅσον τὸ δυνατὸν δυτικώτερον πρὸς τὸν κόλπον Ὀρφανὸν, περιλαμβανομένων οὕτω τῆς Δράμας καὶ τῆς Καβάλλας εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Ὁ πραγματικὸς ἀγὼν ἐγένετο περὶ τῆς Καβάλλας, ἧς ἡ σημασία ἔνεκα τοῦ λιμένος αὐτῆς καὶ τῶν περιωνύμων καπνοφυτειῶν ἦτο φανερὰ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιδιαμαχομένους. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπέμενε εἰς παρακράτησιν αὐτῆς, καὶ, πρὸς ἐκπληξιν τῶν δύο ἄλλων δυνάμεων τῆς τριπλῆς συμμαχίας, ἔτυχεν ἀπροςδοκῆτου ὑποστηρίξεως παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς σεπτῆς συζύγου Σοφίας, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὅστις ἀπὸ θερμοῦ φίλου τῆς Τουρκίας εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἐνθουσιώδη θαυμαστὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ῥωμανίας Μαγιορέσκου, ὅστις προήδρευε τῆς συνδιασκέψεως, ἐγνώρισεν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ὅτι, ἂν δὲν ὑπεχώρουν, ὁ Ῥωμανικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ καταλάβῃ τὴν Σοφίαν. Οὕτως, ἠττημένοι ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν καὶ μείναντες ἀνυποστήρικτοι ἐν τοῖς διπλωματικοῖς συμβουλίαις ἐνέκεν ἰσχυρᾶς ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐπιδράσεως, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλγαρίας ὑπέκνυψαν μεστοὶ ὀδύνης. Τῇ 28 Ἰουλίου ἡ τρίτη ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκη ἐπήνεγκεν ὀρισμένως τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Καὶ οἱ μὲν Ῥωμᾶνοι ἄνευ χύσεως αἵματος ἐν μάχαις ἀπέκτησαν τὰ νέα αὐτῶν σύνορα, ἀρχόμενα ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ὑπερθε-

Ἡ Α. Μ. ἡ βασίλισσα Σοφία.

τοῦ Τουρτουκαγιᾶ παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ ἐξιχνουμένων πρὸς νότον τῆς Ἑκρένης παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον· ἐδόθη δὲ εἰς τὴν Βουλγαρίαν διεικτικῆς προθεσμίας χάριν κατεδαφίσεως τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Ῥουσσουκίου καὶ τῆς Σούμλας ἐπὶ ἀκτίνος εἴκοσι χιλιομέτρων περὶ τὸ Μπαλτσίκ. Τὰ δὲ νέα σερβοβουλγαρικὰ σύνορα, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς Παταρίτσας πλησίον τῶν ἀρχαίων συνόρων, ἠκολούθησαν τὸ μεθύδιον τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Στρυμόνος καὶ κατῆλθον πρὸς τὰ νέα ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα τὰ κατὰ τὴν ὄροσειρὰν τῆς Μπελασίτσας. Ἐκεῖθεν δὲ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα κατέρχονται πρὸς τὸ Αἰγαῖον κατὰ τὰς ἐκβολὰς τῆς Μέστας, τοῦ ἀρχαίου Νέστου, περιλαμβανομένης μὲν οὕτω τῆς Καβάλλας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀφεθείσης τῆς Ξάνθης εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Χάριν δὲ ἀποφυγῆς οἰαςδήποτε σφαλερᾶς ἐρμηνείας τοῦ τετάρτου ἀρθροῦ τῆς λονδινείου συνθήκης ἡ Βουλγαρία παρητήθη πάσης ἀξιώσεως περὶ τῆς Κρήτης. Ὁρίσθη δὲ ὁ διορισμὸς μικτῆς ἐπιτροπείας πρὸς κανονισμὸν τῶν νέων τούτων συνόρων, καὶ ἡ λύσις πάσης ἀμφισβητήσεως ἀναφερομένης εἰς ταῦτα ἀπεφασίσθη νάνατεθῆ εἰς διαιτησίαν. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀρθρα τῆς συνθήκης περιλαμβάνουσι προσωρινὰς διατάξεις, οἷον τὴν ἐκκένωσιν τοῦ κατειλημμένου βουλγαρικοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἀπόδοσιν αἰχμαλώτων· ἴδιον δὲ πρωτόκολλον προνοεῖ περὶ τῆς λύσεως ἐκκρεμῶν ζητημάτων ἀναφερομένων εἰς τὰρχαῖα σερβοβουλγαρικὰ σύνορα¹.

Τὸ ἄγγελμα τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης ἔγινε δεκτὸν μετὰ καθολικῆς ἀνακουφίσεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνη, ὅτι δύο τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἡ Ῥωσία, ὡς πρόμαχος τῆς Βουλγαρίας ἐν τῷ ζητήματι τῆς Καβάλλας, καὶ ἡ Αὐστρία, ἄτε ἀντιστρατευομένη εἰς τὴν αὔξησιν τῆς Σερβίας, ἤθελον ἀπαιτήσῃ ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία εἶχον ταχθῆ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ μετ' οὐ πολὺν ἄπασαι αἱ δυνάμεις συνήνεσαν εἰς τὰ ἐν Βουκουρεστίῳ ὁμολογηθέντα, ἐπειδὴ ἠσθάνοντο, ὅτι ἦτο καλλίτερον νάφήσωσι τοὺς πολιτευτὰς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου νὰ διαρρυθμίσωσι τὰ ἴδια ἑαυτῶν πράγματα ἢ νὰ διατρέξωσι διὰ τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν τὸν κίνδυνον εὐρωπαϊκῶν περιπλοκῶν.

Ἐπελείπετο πλέον εἰς τοὺς Βουλγάρους τὸ νὰ ἔλθωσιν εἰς τὰς ὅσον τὸ δυνατόν ἀρίστας συμφωνίας πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἐπειδὴ, παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ σίρ Ἐδουάρδου Γκρέϋ, ὅπως οἱ Τούρκοι

¹ Livre vert Roumain. Ἐν Βουκουρεστίῳ. 1913.

ἐκκενώσωσι τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν χάριν τοῦ ἴδιου ἑαυτῶν συμφέροντος, οὗτοι ἠρνοῦντο νὰ ἐγκαταλίπωσιν ὅτι εἶχον ἀνακτήσει. Ἡ δὲ ἀδυναμία τῶν μεγάλων δυνάμεων κατέστησε δυνατὴν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν καταπάτησιν τῆς λονδινείου συνθήκης, καὶ ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ἠδιαφόρησε πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ προκατόχου αὐτοῦ, τοῦ λόρδου Σώλσβαρν, καθ' ὃ χριστιανικὸν ἔδαφος, ἅπαξ ἀπαλλαγὴν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, οὐδέποτε ὄφειλε νάποδοθῆ εἰς τὴν Τουρκίαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οἱ Βούλ-

Ἀπομυκτὸς τοῦ Βελεστίνου (Ἰδε σ. 533).

γαροὶ εὐρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς τοὺς Τούρκους. Αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι, ἡ κονίστρα τοῦ πρώτου αὐτῶν μεγάλου κατορθώματος ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 1912, καὶ ἡ Ἀδριανούπολις, ἣς ἡ ἄλωσις εἶχε κατ' οὐσίαν ὑπάρξει ἢ κατακλείς τοῦ κατακτητικοῦ αὐτῶν σταδίου, ἀπεδόθησαν ῥητῶς διὰ τῆς τουρκοβουλγαρικῆς συνθήκης, τῆς ὑπογραφείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 16 Σεπτεμβρίου 1913, καὶ τὰ νέα σύνορα τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Εὐρώπῃ, ἀρχόμενα ἀπὸ «τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ρεσβάρια», τοῦ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον ὀλίγον πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀκρωτηρίου Ἰνιάδα, ἀπολήγουσιν εἰς τὸ Αἰγαῖον ὀλίγον πρὸς δυσμὰς τῆς Αἴνου.

Ἡ Βουλγαρία ἐτιμωρήθη πράγματι αὐστηρῶς διὰ τὴν ὀλισθηρὰν ἐπιχείρησιν τοῦ δευτέρου πολέμου. Καὶ ἀπέβαλε μὲν τὰς κυριωτάτας τῶν κατακτήσεων τῆς προηγουμένης ἐκστρατείας, ἠναγκάσθη δὲ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ῥωμανίαν εὐρεῖαν λωρίδα τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς ἐδάφους καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐγκαταλίπη ἐν Θράκῃ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ἐδάφη, ἅτινα ἄλλως ἤθελον ἀνήκει εἰς αὐτήν. Αἱ ἀπώλειαι αὐτῆς ἐν τοῖς δύο πολέμοις ὑπελογίσθησαν εἰς 44.897 νεκροὺς καὶ 104.584 τραυματίας, τὰ δὲ οἰκονομικὰ αὐτῆς διεσαλεύθησαν σοβαρώτατα. Ἐντὸς ἑνὸς καὶ μόνου μηνὸς ἀπώλεσε τυχοδιωκτικῶς τὰ μετὰ μόχθων κτηθέντα κέρδη τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν. Ἡ βαλκανικὴ ἱστορία κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας παρέχει πολλὰ παραδείγματα ὁμοίων αἰφνιδίων ἀνατροπῶν τῆς τύχης¹, καὶ ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ νὰ ἐπαναλάβῃ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ προσώπῳ τὸ ἀξίωμα τοῦ Γίββωνος, καθ' ὃ «ἡ δόξα τῶν Βουλγάρων περιορίσθη εἰς στενὸν χῶρον χρονικῶς τε καὶ τοπικῶς».

Ἡ δὲ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία συνεφώνησαν ἤδη περὶ τῆς διανομῆς τῶν κατακτήσεων αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν τουρκοβουλγαρικὴν συνθήκην ἐπηκολούθησε τῇ 1 Νοεμβρίου τοῦ 1913 συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Ἄλλὰ τὰ δύο ζητήματα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἔμειναν, ὅπως καθορισθῶσιν ὑπὸ τῶν μεγάλων δυνάμεων. Αὗται δὲ διώρισαν δύο ἐπιτροπείας, ἵνα ὀρίσωσιν, ἢ μὲν τὰ βόρεια καὶ τὰ βορειοανατολικά σύνορα τοῦ νέου ἀλβανικοῦ κράτους, ἢ δὲ ἄλλη τὰ νότια. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἡ Ἀλβανία εὐρίσκετο ἐν καταστάσει μικρὸν ἀπεχούση ἀναρχίας, διότι, ἐν ᾧ ὁ Ἰσμαήλ Κεμαλ βέης καὶ ἄλλη τις διεθνῆς ἐπιτροπεία ἐλέγχου ἠδρευον ἐν Αὐλῶνι, ὁ Ἐσσάτ πασσᾶς, ὡς «πρόεδρος κεντρικῆς ἀλβανικῆς βουλῆς» ἔδρα ἐν Δυρραχίῳ, αἱ δυνάμεις ἐκυθέρνων ἐν Σκόδρα καὶ ὁ Ντέντ-Ζοκοῦ, ἄλλος Ἀλβανὸς ἀρχηγὸς, κατέλαβε τὴν Λίσσαν (Alessio). Ὡς πρὸς δὲ τὸν καθορισμὸν τῶν νοτίων συνόρων οἱ πόθοι τῶν κατοίκων δὲν ἐπετράπη νὰ ὑπερισχύσωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν δύο ἀδριατικῶν δυνάμεων, καὶ μεγάλη ἐδαφικὴ ἔκτασις τῆς βορείου Ἡπείρου, περιλαμβάνουσα χώρας καὶ πόλεις, οἷαι οἱ Ἅγιοι Σαράντα, ἡ Χιμάρα, τὸ Δέλβινον, ἡ Πρεμετὴ, τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ ἡ Κοριτσά, καταληφθείσας ὑπὸ

¹ Ἴδε *William Miller* ἐν τῷ Ἑωθινῷ Ταχυδρόμῳ (*Morning Post*) τῆς 11/24 Ἰουλίου 1913.

τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν πρῶτον βαλκανικὸν πόλεμον, μετὰ καὶ τῆς νήσου Σάσωνος, ἣτις ἀνήκε δικαιοματικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ 1864, παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐν ᾧ δ' ἀφ' ἑνὸς ἡ Αὐστρία διὰ τῶν ἀπειλῶν αὐτῆς ἠνάγκασε τὰ σερβικὰ στρατεύματα νὰ ἐκκενώσωσι τὰ βορειοανατολικά τῆς χώρας, διακοίνωσις τῶν

Ἡ Α. Β. Υ. ἡ πριγκίπισσα Μαρία (Ἴδε σ. 613).

δυνάμεων, διαβιβάσθεισα εἰς τὰς Ἀθήνας τῇ 31 Ἰανουαρίου 1914 ἀνεγνώρισε τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων, ἔξαιρουμένων τῆς Τενέδου, τῆς Ἰμβρου καὶ τοῦ Καστελλορίζου ὡς καὶ τῶν ἔτι κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς προηγουμένην ἐκκένωσιν τῆς βορείου Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ ἀλβανικὸς θρόνος προσεφέρθη ἐν σπουδῇ τῇ 8 Φεβρουαρίου 1914 εἰς τὸν Ἐσσάτ πασσᾶν, ὑπὸ δὲ ἀλβανικῆς ἐπιτροπείας

636 Ὁ βαλκανικὸς σύνδεσμος (Ὀκτ. 1912 - Αὐγ. 1914)

εἰς τὸν πρίγκιπα Γουλιέλμον τοῦ Βῆδ, Γερμανὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἀνεψιὸν τῆς βασιλίσσης τῆς Ῥωμανίας, ὅστις καὶ ἀπεδέχθη αὐτόν. Λαβὼν δὲ οὗτος ἐπαρκῆ οἰκονομικὴν ὑποστήριξιν παρὰ τῶν δυνάμεων, ἀπεβιάσθη εἰς τὸ Δυρράχιον, τὴν πρωτεύουσάν τοῦ νέου τούτου βαλκανικοῦ κράτους, τῇ 22 Φεβρουαρίου, καὶ διώρισεν ὡς πρῶτον αὐτοῦ πρωθυπουργὸν τὸν Τουρχάν πασσάν, Τοῦρκον ἐκ

Γεώργιος Ζωγράφος.

Θεσσαλίας, ὅστις πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν εἶχε χρηματίσει διοικητὴς τῆς Κρήτης. Ἄλλ' ἐν τούτῳ μεταξὺ οἱ βόρειοι Ἡπειρώται εἶχον ἀνακηρύξει ἑαυτοὺς αὐτονόμους, «Ἰερὸς λόχος» εἶχε συγκροτηθῆ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ 1821, καὶ τελευτῶντος τοῦ Φεβρουαρίου ἐπήρθη ἐν τῇ βορείῳ Ἡπειρῷ κυανόλευκος σημαία φέρουσα μέλανα δικάφαλον βυζαντινὸν ἀετόν.

Ὁ Γεώργιος Ζωγράφος, ὅστις εἶχε χρηματίσει ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος τῷ 1909, ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος Καραπᾶνος, Ἡπειρώτης καὶ αὐτὸς, προϋπάρχας ἐπιτετραμμένος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκλε-

λεγμένος βουλευτὴς Ἄρτης, διορίσθη ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὑπὸ τὸν Ζωγράφον. Καὶ οὗτοι μὲν ἐξέλεξαν ὡς ἔδραν αὐτῶν κατ' ἀρχὰς τὸ Ἀργυροκάστρον καὶ ἔπειτα τὸ χωρίον Γεωργουτσάδες, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῆς Χιμάρας, συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, ὑπερήσπιζε τὰ πάτρια αὐτοῦ ὄρη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν. Οὕτως οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος τῆς αὐτονόμου Ἡπείρου ἦσαν, ὡς οἱ τοῦ Οὐλστερ, ἄνδρες κατέχοντες κοινωνικὴν θέσιν, εὐποροὶ καὶ ἐμφορούμενοι συντηρητικῶν ἀρχῶν.

Τελευτῶντος τοῦ Φεβρουαρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἤρχισε τὴν ἐκκένωσιν τῆς βορείου Ἡπείρου ἐκ τῆς Κοριτσᾶς, ἀλλ' ἡ ἐκκένωσις συνεπληρώθη μόνον τῇ 15 Ἀπριλίου. Ἐπηκολούθησαν δὲ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν δυνάμεων τῶν αὐτονόμων, κορυφωθείσαι ἐν μάχῃ κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Τσέπου, ἀπέχουσαν περὶ τὰς δύο ὥρας ὑπερθεῖν τοῦ Ἀργυροκάστρου. Καὶ προσωρινὴν μὲν διαρρυθμίσειν, συμφωνηθεῖσαν κατόπιν διαπραγματεύσεων μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς αὐτονόμου Ἡπείρου καὶ τοῦ ἐν ἄλβανικῇ ὑπηρεσίᾳ

Ὀλλανδοῦ συνταγματάρχου Θόμψωνος, ἀπέκρουσαν οἱ Ἀλβανοί. Ἄλλ' ὁ ἡγεμὼν Βῆδ παρεκάλεσε κατόπιν τὴν διεθνή ἐπιτροπείαν τοῦ ἐλέγχου νᾶναλάβῃ διαπραγματεύσεις. Ἐπὶ τούτοις δὲ συνήλθε συνδιάσκεψις ἐν Κερκύρᾳ, ὅπου τῇ 4 Μαΐου ὑπεγράφη σύμβασις, δι' ἧς ἀνετίθετο «ἡ διοργάνωσις τῶν δύο νοτίων ἐπαρχιῶν», τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τῆς Κοριτσᾶς, εἰς τὴν διεθνή ἐπιτροπείαν. Ἐπιχώριος χωροφυλακὴ, στρατολογουμένη κατὰ προσήκουσαν ἀναλογίαν ἐκ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν τῶν δύο ἐπαρχιῶν, ἔμελλε νὰ συγκροτηθῆ ὑπὸ τῶν Ὀλλανδῶν ἀξιωματικῶν, εἰς οὓς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ διοργάνωσις τῆς ἄλβανικῆς χωροφυλακῆς. Ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ὀρθοδόξων ἡ διδασκαλία ἔμελλε νὰ γίνηται μόνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ, ἐξαιρουμένων τῶν τριῶν κατωτέρων τάξεων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδείσεως, καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἔμελλε νὰ ἔχη τὴν αὐτὴν καὶ ἡ ἄλβανικὴ τιμὴν οὐ μόνον ἐν τοῖς σχολείοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ τοῖς αἵρετοῖς συμβουλίοις. Ἐν ἰδίῳ δὲ παραρτήματι ἀνεγράφοντο τὰ αἰτήματα τῶν Χιμαριωτῶν τᾶναφερόμενα εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων αὐτῶν προνομίων, περιλαμβανομένης τῆς χρήσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν σημαίας καὶ τοῦ διορισμοῦ ξένου ὡς διοικητοῦ ὑπὸ τὴν πατροπαράδοτον

Ἡ Α. Β. Ὑψηλότης ἡ περιγκίπισσα Νικολάου (Ἴδε σ. 613).

προσωνυμίαν ἀρχηγοῦ ἐπὶ δεκαετίαν. Τῇ δὲ 20 Ἰουνίου αἱ δυνάμεις ἀνήγγειλαν τὴν ὑπ' αὐτῶν ἔγκρισιν τῆς συμβάσεως τῆς Κερκύρας.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἐκραγῆ ταραχαὶ ἔξω τῆς ἀλβανικῆς πρωτευούσης. Καὶ δὴ εἶχεν ἐπέλθει ῥῆξις μεταξὺ τοῦ Ὀλλανδοῦ ταγματάρχου Σλόϋς καὶ τοῦ Ἑσσάτ πασσᾶ, ὅστις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἶχεν ὑπάρξει ὁ πραγματικὸς κύριος τοῦ Δυρραχίου κατὰ

Ἡ Α. Β. Υ. ὁ πρίγκιψ Ἀνδρέας (Ἰδε σ. 613).

τὴν ἀπουσίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἰταλίας. Πρὸ δὲ τοῦ λυκαυγοῦς τῆς 6 Μαΐου ὁ ταγματάρχης Σλόϋς διέταξε τοὺς «ἐθνόφρονας» ἢ αὐστροφίλους Ἀλβανούς νὰ διευθύνωσι τὸ πυροβόλον αὐτῶν ἐναντίον τῆς οἰκίας τοῦ Ἑσσάτ. Οὕτω δ' αἰφνιδιασθεὶς ὁ Ἑσσάτ ὑπέγραψεν ἔγγραφον, δι' οὗ ὑπισχνεῖτο νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλέον ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἀπέπλευσεν ἐπὶ παρατυχόντος ἰταλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἧς ἐθεωρεῖτο ὀπαδός. Ἄλλ' ἡ ἐξορία αὐτοῦ δὲν ἐνίσχυσε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμό-

νος, ἀνδρὸς ἀδυνάτου, οὗ τὴν θέσιν καθίστανεν ἔτι δυσχερεστέραν ἢ φιλοδοξία τῆς συζύγου αὐτοῦ. Καὶ Τουρκαλβανοὶ μὲν χωρικοὶ, ὀδεύοντες πρὸς τὸ Δυρράχιον, ὅπως ὑποβάλωσιν εἰς τὸν ἡγεμόνα τὰ παράπονα αὐτῶν, ἐπυροβολήθησαν, ἡ δὲ εἰς βοήθειαν τοῦ ἡγεμόνος πρόσκλησις τῶν καθολικῶν Μάλτσόρων ἤγαγεν εἰς τὴν ἀναπόφευκτον πλεόν σύγκρουσιν, ἣτις εἶχε τὴν ἐπίφασιν θρησκευτικοῦ πολέμου.

Ἡ Α. Β. Υ. ἡ πριγκίπισσα Ἀλίκη (Ἰδε σ. 613).

Ἐν κακῇ δὲ τινι ὥρᾳ ὁ ἡγεμὼν συνήνεσε νὰ ἐπιζητήσῃ σωτηρίαν ἐπὶ πλοίου ἰταλικοῦ ἐπὶ ζημίᾳ τῆς γοητείας αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου οἱ διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι καὶ ἡ ἐπιτροπεία τοῦ ἐλέγχου ἐξήλθον, ὅπως ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἐν Σιάκ. Οἱ δ' ἐπαναστάται, ὧν ἡ ἐπιδέξις τακτικὴ κατεδείκνυε τὴν διεύθυνσιν τῶν κατ' αὐτοὺς ὑπὸ ἐξωτερικοῦ τινος συμβούλου, ἀπήτησαν τὴν ἐκ νέου καθίδρυσιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἢ ἐπέμ-

βασιν τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπανάστασις διεδόθη ταχέως, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ κυριαρχία τοῦ ἡγεμόνος ἐξικνεῖτο μόνον μέχρι τῆς γεφύρας τῆς ἐπὶ τοῦ νοσηροῦ τέλματος τοῦ Δυρραχίου, ἐντὸς δ' αὐτοῦ Αὐστριακοὶ καὶ Ἴταλοὶ ἐσκευώρουν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐναντίον ἀλλήλων κατὰ τρόπον ἄγοντα εἰς παραλληλισμὸν τῶν κατὰ τὸ Σλέσβιγ-Ὀλστιάιν καὶ τὴν Ἀλβανίαν. Τὸ κορύφωμα δὲ τῶν δεινῶν ἐπῆλθεν, ὅτε Ὀλλανδὸς ἀξιωματικὸς ἐφυλάκισε δύο Ἴταλοὺς, συλληφθέντας ἐπ' αὐτοφώρῳ ὡς διὰ σημείων συνεννοουμένους μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ συνταγματάρχης Θόμψων ἔπεσεν ἐν τινὶ μάχῃ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ ἐν μεταγενεστέρα τινὶ συγκρούσει οἱ Μιρδίται, οἵτινες εἶχον ἔλθει πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἡγεμόνος, ὑπέστησαν δεινὴν ἤτταν. Καὶ ἡ μὲν Ἰταλία, φοβουμένη εἴπερ τι καὶ ἄλλο νὰ μὴ μείνῃ ἀπομεμονωμένη ἐν Ἀλβανίᾳ μετὰ τοῦ ἀπειλουμένου αὐτῆς συμμάχου, παρεκάλεσε τότε τὰς ἄλλας δυνάμεις νὰ ἐπέμβωσιν. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία, ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο ἡ ἀπόφασις αὐτῶν περὶ κοινῆς δράσεως, περιορίσθη εἰς τὴν ἀπρόθυμον ἀποστολὴν ἑνὸς καὶ μόνου πλοίου εἰς Δυρράχιον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Tracbridge. Τὸ δ' ἐν Ἀλβανίᾳ χάος ἀνεξωπύρησεν, ὡς εἰκὸς, τὰς ἐλπίδας τῶν Ἡπειρωτῶν, οἵτινες τῇ 23 Ἰουνίου ἀνακατέλαβον τὴν Κοριτσάν καὶ μετ' αὐτὴν τὸ Τεπελένιον.

Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἶχε συμβῆ ἐν Βοσνίᾳ γεγονός, ὃπερ κατέληξεν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένου πανευρωπαϊκοῦ πολέμου. Τῇ 15 Ἰουνίου φοιτητῆς, καλούμενος Πρίντσιπ, ἐδολοφόνησε τὸν ἀρχιδούκα Φραγκίσκον Φερδινάνδον, διάδοχον τοῦ θρόνου τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας, καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν διήρχοντο τὰς ὁδοὺς τοῦ Σεραγιέβου. Ἡ δὲ Αὐστροουγγαρία, ἐπειγομένη νὰ ταπεινώσῃ τὴν Σερβίαν καὶ ἀνακτήσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου ἀποβεβλημένην γοητείαν, ἐπεζήτησε νὰ συνδυάσῃ τὰς σερβικὰς ἀρχὰς πρὸς τὸ ἔγκλημα ἐκεῖνο, τελεσθὲν ὑπὸ Αὐστριακοῦ ὑπηκόου Σέρβου τὸ γένος, καὶ τῇ 11 Ἰουλίου ἀπέστειλεν εἰς τὸ Βελιγράδιον τελεσίγραφον, δι' οὗ ἐπεβάλλοντο ὄροι, οὓς οὐδὲν κράτος ἀνεξάρτητον θὰ ἠδύνατο νὰποδεχθῆ, καὶ συνώδευσε αὐτὸ δι' ἐπεξηγηματικῆς ἐγκυκλίου πρὸς τὰς δυνάμεις τὰς ὑπογραψάσας τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου. Ἡ δὲ Σερβία μετὰ δύο ἡμέρας ὑπέβαλε μὲν συνδιαλλακτικὴν ἀπάντησιν, ἀλλ' ἀπέκρουσε τὴν παράδοξον ἀπαίτησιν περὶ ἀποδοχῆς ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἐδάφει «συνεργασίας ὑπαλλήλων τῆς αὐστροουγγρικῆς κυβερνήσεως

χάριν καταστολῆς τῆς πανσερβικῆς κινήσεως καὶ τῶν ἀνακρίσεων περὶ τῆς δολοφονίας». Συγχρόνως δὲ προέτεινε τὴν ἀνάθεσιν τῆς διαιτησίας περὶ τῆς διαφορᾶς εἰς τὸ ἐν Χάγῃ δικαστήριον τῶν δυνάμεων. Τῇ δὲ 15 Ἰουνίου ἡ Αὐστροουγγαρία ἀπεφάνθη, ὅτι ἡ ἀπάντησις ἐκείνη δὲν ἦτο ἱκανοποιητικὴ καὶ ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ

Ἡ Α. Β. Υ. ὁ διάδοχος Γεώργιος (Ἰδε σ. 613).

τῆς Σερβίας παρὰ τὰς ἀποπειράς τοῦ σὺρ Ἐδουάρδου Γκρέϋ περὶ εἰρηνικῆς διαρρυθμίσεως ζητήματος, ὃπερ ἦτο βέβαιος ὅτι ἐμελλε νὰ περιπλέξῃ καὶ ἄλλας χώρας. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσία ὑπεστήριξε τὴν Σερβίαν, ἡ δὲ Γερμανία τὴν Αὐστροουγγαρίαν, προκαλοῦσα οὕτως εἰς τὸν ἀγῶνα τὴν Γαλλίαν, καὶ ἡ Ἀγγλία ἀνέλαβε τὰ ὄπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Γαλλίας. Οὕτως οἱ Σέρβοι, καθ' ἃ εἶχε προρρηθῆ

τῷ 1897, ἐχρησίμευσαν ὡς πρόφασις καθολικοῦ πολέμου, καὶ τὸ Μαυροβούνιον παρέστη, ὡς εἰκὸς, συνεπικουρον τοῦ ἀδελφικοῦ κράτους, ἀμφοτέρωθεν δὲ τὰ κράτη ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας ὡς συμμάχου τῶν ἀσπόνδων αὐτῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' ἡ εὐρεία ἐπέκτασις τοῦ θεάτρου τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐν τῇ ἑσπερίᾳ καὶ τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ ἠλάττωσε τὴν σημασίαν τοῦ βομβαρδισμοῦ τοῦ Βελιγραδίου καὶ τοῦ λιμένος τῆς Ἀντιβάρεως τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον οἱ μὲν Σέρβοι εἶχον ἐγκαταλίπει τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν, τραπέντες εἰς τὴν Ναϊσσὸν (Nish), τὰ δὲ κτίρια τὰ καταστραφέντα ἐν τῷ μαυροβουνιωτικῷ λιμένι ἦσαν ἰδιοκτησία ἰταλικῆς τινος ἐταιρείας. Οὕτω καὶ πάλιν μετὰ τὴν πάροδον ἑκατὸν ἐτῶν βρετανικὸς στόλος συνειργάσθη μετὰ τῶν Μαυροβουνίων, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἐν τῷ ἀδριατικῷ πελάγει. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς πανστρατιᾶς ταύτης τῶν ἐθνῶν, τῆς οἰοῦντο ἀπὸ τῶν ἐπτὰ σαλπίγγων τῆς Ἀποκαλύψεως, τοιαῦτα προβλήματα, οἷα τὰ τῆς Ἀλβανίας, τῆς βορείου Ἡπείρου καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἀνεκόπησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Ἡ ὀριστικὴ διάλυσις τῶν ὀθωμανικῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη τελείως, ἀλλὰ μετὰ τὰ συμβάντα τῶν δύο παρελθόντων ἐτῶν εἶνε καταφανές, ὅτι ἡ Τουρκία ἔπαυσε ὑπὸ πραγματικῆν ἔποψιν νὰ εἶνε κράτος εὐρωπαϊκόν. Ἐπὶ περίοδον ἑκατὸν δέκα καὶ τριῶν ἐτῶν, ἧς τὴν ἱστορίαν περιλαμβάνει τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον, ἀπέβαλε τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην, τὴν Σερβίαν, τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, σύμπασαν τὴν Μακεδονίαν, σύμπασαν τὴν Ἡπειρον καὶ μέγα μέρος τῆς Θράκης. Ἡ Ἀλβανία καιεστάθη εἰς χωριστὴν ἡγεμονίαν, καὶ μόνον τρεῖς νῆσοι, ἡ Ἰμβρος, ἡ Τένεδος καὶ τὸ Καστελλόριζον, εἶνε τὸ ἐξῆς τουρκικαί, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου αἱ δεκατρεῖς νῆσοι αἱ περιλαμβανόμεναι ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Δωδεκάνησα κατέχονται ὡς ἐνέχυρον ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἡ Κύπρος εἶνε κατ' ὄνομα μόνον ἀποικία βρετανικῆ. Ὁ Λίβανος ἠξιώθη αὐτονομίας, ἡ Αἴγυπτος ἀπέβη κατ' οὐσίαν ἀνεξάρτητος, ἡ Τριπολίτις καὶ ἡ Κυρηναϊκὴ ἐτέθησαν ὑπὸ ἰταλικὴν κυριαρχίαν, ἡ Τύνις εἶνε τοποτηρητεία γαλλικὴ καὶ ἡ Ἀλγερία εἶνε κτήσις τῆς Γαλλίας. Διὰ βραχέων, ἡ Τουρκία περιορίσθη καὶ πάλιν σχεδὸν εἰς τὰς κτήσεις ἐκείνας, ἃς περιελάμβανε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ὡς δύναμις καθαρῶς ἀσιατικῆ. Οὕτω δὲ πράγματι «ἐστερεώθη»! Ἄλλ' οὐχ ἦττον οὐδεὶς ἀμερόληπτος παρατηρητὴς δύναται

νὰμφιβάλλῃ, ὅτι ἡ χειραφέτησις τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ὑπῆρξεν εὐλογία. Καὶ Ἑσπέριοι μὲν πολιτευταὶ, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός, ὅτι αἱ φυλαὶ ἐκεῖναι τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἐξεπῆδησαν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν μέσων αἰώνων μετὰ τὴν μακρὰν νύκτα τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας εἰς τὸ πλησιφαές σέλας τοῦ νέου πολιτισμοῦ, σπανίως ἀναγνωρίζουσι τὰς δυσχερείας τῆς γοργῆς προσαρμογῆς εἰς τοὺς νέους καὶ παραδόξους ὄρους τοῦ βίου. Ἄλλ' οὐδὲν ὅμως εἶνε ἀνεπιεικέστερον τοῦ παραβάλλειν τοὺς λαοὺς τούτους πρὸς τὴν βραδέως καὶ κατὰ μικρὸν ἐξελιχθεῖσαν κατάστασιν χωρῶν ἀπὸ μακροῦ ἀποκαταστημένων. Ἄξιον δὲ θαυμασμοῦ εἶνε, ὅτι τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς ἔχουσιν ἐπιτελέσει οὕτω πολλὰ ἐν χρόνῳ σχετικῶς βραχυτάτῳ, καὶ τὸ θαῦμα εἶνε ἔτι μεγαλείτερον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἡ αὔξησις αὐτῶν ἔχει ἀνακοπὴν διηγεκῶς ὑπὸ τῶν ἀμοιβαίων ἀντιζηλιῶν καὶ τῆς ἀγνωσίας τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἀλλὰ πιθανῶς μέλλει νὰποδειχθῇ, ὅτι οἱ πόλεμοι τῶν ἐτῶν 1912-14 ἀπήλλαξαν τοὺς λαοὺς τοῦ Αἴμου οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀναμίξεως τῆς Εὐρώπης. Καὶ δὴ αἱ νίκαι τοῦ βαλκανικοῦ συνδέσμου ἀπετέλεσαν ἦτταν καὶ τῆς Αὐστρίας, καθ' ἃ τῆς Τουρκίας, καίτοι εἶδομεν ἀνανεουμένας ἐν Ἀλβανίᾳ σκευωρίας ὁμοίας ἐκείνων, ὧν εἶχε γείνει χρῆσις πρὸς ἐξερέθισιν τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῆς Σοφίας καὶ ἡ Αὐστροουγγαρία ἐπεχείρησεν ἀπεγνωσμένην ἀπόπειραν, ὅπως ἀνακτήσῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτῆς ἐπίδρασιν καὶ καταστήσῃ ὑποτελῆ τὴν Σερβίαν. Ἄν δ' ἐν τῷ ἐντεῦθεν ἀπορρεύσαντι πολέμῳ νικῆσῃ ἡ τριπλῆ συνεννόησις, εἶνε πιθανόν, ὅτι ἡ δυαδικὴ μοναρχία θάναγκασθῇ νὰποδώσῃ τὰς σερβικὰς καὶ ῥωμανικὰς αὐτῆς ἐπαρχίας καὶ ἡ Ἀλβανία, ἣτις εἶνε κατὰ μέγα μέρος δημιούργημα αὐτῆς, θὰ ἐκφύγῃ ἀπὸ τῆς αὐστριακῆς κηδεμονίας.